لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل وتدلوا بها الی الحکام

للہ الحمد والمنہ کہ در زمان سعادت قران حسب الحکم حضور پر نور عالی جناب معلی القاب ... دام اقبالہ
نواب محمد علیخان بہادر صولت جنگ والی ریاست محمد آباد عرف ٹونک تمام شد و این رسالہ مسمی

مولفہ عالم باعمل فاضل اجل نخبۂ علمائے کرام ساکن سواد محمد آباد عرف ٹونک
جناب مولوی محمد عبد اللہ سلمہ اللہ و ابقاہ بحسبت و خوبیہ تمام

در مطبع علوی محمد علی بخش خان لکھنؤ طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حامداً لمن تحیرت العقول فی تحدید کنہہ والافہام الذی حد الحدود والتعریفات نظاماً للعالم واصلاحاً للانام والصلوٰۃ والسلام علی من تواترت سوابق دلالات معجزاتہ واشتہرت لواحق خوارق عاداتہ بین الخواص والعوام وعلی آلہ واصحابہ الذین قاموا بنصرۃ الدین القویم لتبلیغ امرہ واجراء الاحکام **امابعد** میگوید ہیچمدان سراپا عصیان احقر العباد واصغر الافراد راجی الی رحمۃ اللہ محمد عبد اللہ اقامہ اللہ تعالیٰ بما یحب ویرضاہ وجعل آخرتہ خیراً من اولاہ متوطن مقام بھکھر از سواد بنو مستوطن محمد آباد عرف ٹونک کہ این رسالہ ایست مسمیٰ **بکشف الحال عن التعزیر بالمال** کہ حسب الارشاد فیض بنیاد مرجع الانام مامن الکرام ذوی الفضائل السنیہ والمحامد العلیہ جامع السیف والقلم صاحب العلم والعلم تیمور ہمت دارا تمکنت فریدون وسادۂ امارت منوچہر خلافت نظم افتخار مجالس امراء ❊ امتیاز مجامع بلغاء ❊ منبع قلزم علوم و حکم ❊ صاحب السیف و رایت ہمت و علم ❊ شیراز و گشتہ صورت گربہ ❊ در بین غار درگرفتہ بیہ ❊ در علوم و حکم سکندر عصر ❊ در سخاو کرم ز حاتم نشر ❊ عاشق سیر

بنی کریم * تابع سنت وطریق قویم * اعنی یمین الدوله وزیر الملک نواب محمد علیخان بهادر صولت جنگ دام اقباله و دولته خلف الصدق عرش آشیانی جنت مکانی وزیر الدوله امیر الملک نواب محمد وزیر خان بهادر نصرت جنگ ابن غفران مآب جنت آیاب امیر الدوله وزیر الملک نواب محمد امیر خان بهادر شمشیر جنگ بانی ریاست محمد آباد معروف ٹونک تغمدهما الله تعالی بغفرانه العمیم وفضله الفخیم مرتب نموده شد تا حقیقة اصلی وکیفیة کلی تعزیر بالمال از روی جواز وعدم جواز آن بروی قول وفعل آنحضرت سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم وروبه صحابه وخلفای راشدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین واقوال ائمه مجتهدین رحمهم الله تعالی الی یوم الدین بر ضمیر منیر طالب حق بوجه جدید جلوه انکشاف وپیدائی وتاب ظهور وهویدائی برافروزد اقول وبالله التوفیق باید دانست که تعزیر بروزن تصریف ماخوذ از عزر بفتح عین مهمله وسکون زای معجمه ورای مهمله در آخر بمعنی رد ومنع است ودر عرف اهل شرع تادیب ست که کمتر از حد باشد وحد بفتح در لغت بمعنی حائل میان دو چیز ونهایت وکنار چیزی ست ونزد فقها عقوبت مقدره ومقرره است که واجب میشود حقا لله تعالی بر بنده تا بار دیگر گناه نکند ابن همام رحمه الله تعالی در فتح القدیر میگوید که محاسن وخوبیهای حدود وتعزیرات زیاده از انست که در احاطه تقریر یاور حیز تحریر توان آورد فقیه وغیر فقیه در معرفت وادراک این معنی که مشروعیت وتقریر حدود وتعزیرات برای امتناع وبازداشتن عباد از افعال ناسزا وکارهای موجبه فساد ست هر دو برابر اند چنانچه در زنا مثلا تضیع واهلاک ذریت واشتباه نسب ودر شرب خمر وغیره مسکرات زوال عقل وآبرو وریزی وگرفتن اموال مردم سرزد میگردد وقبایح وناسزائیهای این امور مکنون خواطر ونقش دلهای خلایق است واز همین ست که در ملتی از ملل ودر دینی از ادیان قتل نفس وگرفتن مال غیر وآبروریزی احدی از مردمان جهان بناحق وزنا کردن ومانند اینها نقش جواز واباحت نه پذیرفته پس هرگاه بیکه فساد ونکوهیدگی امور مذکوره حکم عموم وشمول پیدا کرده ست حدود وتعزیرات که از اینجا انهامانع وبازدارنده خلائق اند بالخصوص از حقوق ایدی او تعالی شانه وتقدس توانند بود

زیراکه بر دوام بودن آنها بالخصوص از حقوق او تعالی شانه نتیجه نتائج شامله و مثمر ثمرات عامه
و کامله است و از همین حکمت پرده کشاد بهمین سر راه نماست که گفته اند مقصود از مشروعیت آنها
انزجار عمایتضرر به العباد است و تحقیق آنست که بعضی مشائخ گفته اند که حدود و تعزیرات موانع
قبل الفعل و زواجر بعده اند یعنی علم بمشروعیت آنها باز میدارد انسان را از اقدام بر فعل قبیح و اجرای
آنها منع می نماید از عود کردنش بسوی آن و آنچه صاحب هدایه گفته که طهارت حد و تعزیر از جرم
بعد از ایقاع آن اقتضای آن میکند که در مشروعیت حدود و تعزیرات طهارت هم مقصود باشد
لیکن از آنها یعنی مقصود اصلی نیست بلکه تابع ست مر اصل مقصود را که آن انزجار مردم است
پس این قول صاحب هدایه خلاف مذهب ست زیراکه مذهب آنست که حد در سقوط اثم پیشتر
از وجود سبب خود هرگز عمل نمیکند بلکه حکمت مشروعیت حدود و تعزیرات بجز انزجار امری دیگر
نیست لیکن اینقدر هست که سقوط اثم و طهارت از گناه مذهب طوائف کثیره از اهل علم است
و استدلال کرده اند بقول نبی صلی الله تعالی علیه و آله و سلم که در بخاری و غیره آمده ان من اصاب
من هذه المعاصی شیئاً فعوقب به فی الدنیا فهو کفارة له و من اصاب شیئاً
فستره الله فهو الی الله ان شاء عفی عنه و ان شاء عاقبه و استدلال کرده اند اصحاب
ما بقوله تعالی که در باره قطاع الطریق نزول میمنت شمول فرموده لهم خزی فی الدنیا و لهم
فی الاخرة عذاب عظیم الا الذین تابوا ای برای آنان خواری و رسوائی ست در دنیا و برای
آنان در آخرت عذابی ست عظیم مگر کسانیکه توبه کردند پس این آیه صاف دال ست بر اینکه برای
آنان عقوبت دنیوی و اخروی هر دو هست از عقوبت دنیوی عقوبت اخروی ساقط نمیگردد مگر
کسیکه توبه کند البته درینصورت عقوبت اخروی از و باجماع ساقط میگردد و نه دنیوی زیراکه
اجماع منعقد شده است بر اینکه که توبه حد دنیوی را ساقط نمیگرداند پس واجب ست حمل
کردن حدیث مذکور برین معنی که اگر در اثنای عقوبت توبه کند آن برای او کفاره است ظاهر
همین ست زیراکه متبادر آنست که هرگاه کسی را می زنند یا رجم کنند بسبب چشیدن عقوبت و دیدن

ف بیان این مسئله که توبه
ولیکن مسقط عقوبت
اخروی است یا نه
و دلائل هر یکی از
صاحبان این هر دو
مذهب

تکلیف توبہ از وی پدید می آید پس تقیید حدیث بدین معنی لازم آمد جمعا بین الادلۃ و تقیید دلیل ظنی
ہنگام معارضہ با قطعی متعین و مقرر ست بخلاف عکس کذا قال ابن الہمام رحمہ اللہ تعالی و علی قاری
در مرقاۃ در وجہ جمع بین الحدیث والآیہ می طراز د کہ الاحسن فی الجمع ان الحد مطہر لہ
بخصوص ذلک الفعل فان اللہ تعالی ارحم من ان یثنی علی عبادہ العقوبۃ ویؤیدہ
قول الصحابی طہرنی یا رسول اللہ کما ثبت فی الحدیث ثم انہ ان ضم معہ التوبۃ
فنعمت وان اصر فیعذب بمقدارہ ویتفرع علیہ ما لو تعدد منہ ما یوجب
الحد ثم حد فان تاب حین الحد کفر عنہ الجمیع والا کفر عنہ ما حد بہ وحدہ
والباقی تحت مشیۃ اللہ تعالی وبہذا یحصل الجمع بین الآیۃ والحدیث وتبین
ان خلاف العلماء لفظی ای آسان آنست کہ در وجہ جمع گفتہ آید کہ حد مطہر و کفارہ ہست
از فعلی کہ بجہت آن بر وی حد جاری شدہ ہست بالخصوص زیرا کہ حق تعالی جلت نعماؤہ رحیم تر ہست از ینکہ
بندگان خود را دوبارہ عذاب و عقوبت فرماید و مؤید این ست قول صحابی کہ در پیشگاہ آنحضرت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بعرض پرداخت کہ طہرنی یا رسول اللہ پس اگر با آن توبہ را منضم ساخت فبہا
واگر بران اصرار داشت بہمان مقدار معذب خواہد شد و تفریع برین آنست کہ چون از کسے
موجبات حد متعدد پیدا آمد پس بر وی حد جاری کردہ شد اگر ہنگام حد تائب شد آن حد کفارہ تمام معاصیہا
آن خواہد گردید ورنہ کفارہ فعلی کہ بجہت آن بر وی حد جاری شدہ ہست بالضرور خواہد شد و باقیہا
در تحت مشیت ایزدی ست تعالی و تقدس پس ازین پیدا آمد کہ اختلاف علما لفظی
انتہی اکنون دانستنی ست کہ ہرگاہ درین مختصر پیش نظر و مقصود اصلی کشف الحال تعزیر ست از آنجا
ہم توضیح و بیان قسمی خاص بنا بر علیہ تعرض ببیان و ذکر حد و غیرہ نمودہ بطرف مقصود اصلی کہ کشف
الحال از تعزیر بالمال ست می پردازد واضح باد کہ تعزیر بر دو نوع ست تعزیر بغیر المال و تعزیر
بالمال اما تعزیر بغیر المال پس ثابت ہست بقولہ تعالی واللاتی تخافون نشوزہن فعظوہن
واہجروہن فی المضاجع واضربوہن فان اطعنکم فلا تبغوا علیہن سبیلا

زیراکه درین آیه امر بزدن زوجات محض برای تهدید و تادیب ست وحد زدن آنها مقرر نیست
و همین را تعزیر نامند و نیز ثابت ست تعزیر بحدیث شریف چنانچه در فتح القدیر از محیط و در جامع صغیر
از اوسط طبرانی از ابن عمر رضی الله تعالی عنه اخراج کرده که فرمود علیه الصلوة والسلام لا ترفع
عصاك عن اهلك و نیز دارد امام احمد رحمه الله تعالی بدین لفظ است لا ترفع عنهم عصاك
ادبا یعنی بر مدار عصای خود را از اهل خود برای ادب و بترسان ایشان را در راه حق تعالی
و تقدس یعنی فروگذاشت مکن تادیب و جمع کردن ایشان بر پرستش حق تعالی شانه بهر وجهیکه باشد
و از باز داشتن شان از فسا و غافل مباش پس کسیکه ادب پذیرد و اطاعت ورزد بجبر و امر
محتاج بزدن نیست و نیز بخاری در ادب از ابن عباس مرفوعا آورده که علق سوطك حیث
یراه اهلك یعنی بیاویز تازیانه خود را جائیکه ببینند آنرا اهل تو انتهی و این حدیث را ابن همام رحمه
الله در فتح القدیر در فصل تعزیر از محیط هم نقل کرده و نیز در جامع صغیر گفته که ابونعیم از ابن عمر و طبرانی
از ابن عباس مرفوعا روایت کرده که علقوا السوط حیث یراه اهل البیت ای بیاویزید
تازیانه را جائیکه ببینند آنرا اهل خانه و نیز در جامع صغیر از جابر رضی الله تعالی مرویست رحم الله عبدا
علق فی بیته سوطا یودب به اهله ای رحم کند خداوند تعالی مردیرا که آویخت در خانه
خود تازیانه که ادب دهد بآن اهل خود را انتهی و نیز در تخریج هدایه است که بخاری و مسلم از ابی برده
ابن دینار انصاری اخراج کرده اند که انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول
لا یجلد احد فوق عشرة اسواط الا فی حد من حدود الله انتهی و ابوداود این حدیث
نیز روایت کرده ست ای هر آئینه بشنید او نبی صلی الله علیه وسلم را که میفرمود که جلد زده نشود یا جلد
نزند احدی زیاده برده سوط مگر در حدی از حدود الله تعالی و در منتقی الاخبار در تحت حدیث مذکور
گفته رواه الجماعة الا النسائی و هم اخراج کرده ست بخاری از عبد الرحمن بن جابر ابن عبد الله از
کسیکه بشنید آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم را که یقول لا عقوبة فوق عشرة اسواط الا فی حد
من حدود الله میفرمود نیست عقوبت زیاده برده سوط مگر در حدی از حدود الله تعالی و نیز طبرانی

در معجم اوسط از ابی ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ اخراج کردہ کہ گفت فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
لا تعزیر فوق عشرة اسواط تخریج ہدایہ نیست تعزیر زیادہ بر دہ سوط وہم ابوداؤد از ابی ہریرہ
رضی اللہ تعالی عنہ اخراج کردہ کہ فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا ضرب احدکم فلیتق الوجہ
انتہی وقتیکہ بزند یکی شما پس باید کہ بپرہیزد از زدن چہرہ ونیز ترمذی از ابن عباس رضی اللہ تعالی
عنہ اخراج کردہ کہ فرمود رسول صلی اللہ علیہ وسلم اذا قال الرجل للرجل یا یہودی فاضربوہ
عشرین واذا قال یا مخنث فاضربوہ عشرین ومن وقع علی ذات محرم فاقتلوہ
ہرگاہ کہ بگوید مردی مر مردی را ای یہودی پس بزنید آنرا بیست درہ وہرگاہ کہ بگوید ای
مخنث پس بزنید آنرا بیست درہ وکسی کہ واقع شود بر زنی ذات محرم خود پس بکشید آنرا کذا فی
المشکوة ونیز در فتح القدیر گفتہ اند علیہ السلام عزر رجلا قال لغیرہ یا مخنث وہم در منتقی الاخبار متن نیل
الاوطار شوکانی گفتہ وعن بہز بن حکیم عن ابیہ عن جدہ ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم حبس رجلا فی تہمة ثم خلی عنہ رواہ الخمسة الا ابن ماجة ای ہر آئینہ نبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قید فرمود مردی را در تہمتی پس تر رہا کرد آنرا ازان ونیز در فتح القدیر وفتح
الرحمن شرح مواہب الرحمن برای ثبوت تعزیر بسنت آوردہ اند کہ درباره صبیان وارد
فاضربوہم علی ترکہا بعشر ای پس بزنید صبیان را بر ترک کردن نماز درہ سالگی ونیز
در نیل الاوطار شوکانی ست عن ہرماس بن حبیب عن ابیہ عن جدہ قال اتیت النبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بغریم لی فقال لی الزمہ ثم قال یا اخا بنی تمیم ما ترید
ان تفعل باسیرک مرویست از ہرماس بن حبیب واو از پدر خود روایت کردہ وپدر او از جد او
کہ گفت آوردم نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را قرضداری کہ برای من بود پس فرمود مرا لازم بگیر اینرا
یعنی نگذار این را پستر فرمود ای برادر بنی تمیم چہ ارادہ داری کہ بکنی با قیدی خود واین حدیث را ابن ماجہ
ہم اخراج کردہ ست ونیز شوکانی در نیل الاوطار از بحر الرائق آوردہ کہ ندب اتخاذ السجن للتادیب
واستیفاء للحقوق لفعل علی وعمر وعثمان وکذلک الدرة والسوط لفعل عمر وعثمان رضی اللہ

تعالی عنهم انتهی یعنی مندوب ست ساختن قید خانه برای تادیب مردم و دهانیدن حقوق
آنها برای فعل علی و عمر و عثمان و همچنین مندوب ست ساختن دره و تازیانه برای فعل عمر و عثمان
رضی الله تعالی عنهم و نیز در فتح الرحمن بروایت بیهقی و محمد ابن حسن و در تخریج هدایه بروایت ابن تا حبیم
در بهره وار نعمان ابن بشیر و بروایت محمد ابن حسین در کتاب الآثار از ضحاک ابن مزاحم اخراج کرده
که گفت فرموده نبی صلی الله علیه و آله وسلم من بلغ حدا فی غیر حد فهو من المعتدین ای اگر
کسی که برسد حدی را در غیر حد پس آنکس از تجاوز کنندگان ست از حدود خداوند تعالی ای کسی که
مستحق حد نیست و سزاوار تعزیر ست و در تعزیر کردن او را چندان بزند که بمقدار حد برسد آنکس از
تجاوز کنندگان و ظالمان ست انتهی و نیز تعزیر ثابت ست باجماع صحابه رضی الله تعالی عنهم اجمعین
و اما دلیل عقلی برای ثبوت تعزیر پس بیانش چنانست که زجر کردن و منع از افعال سیئه برای آن
واجب شد که تا از ارتکاب فواحش و اختیار قبایح و معاصی رفته رفته ملکه نگردد و کار بسوی اقبح و افحش
نکشد فتح القدیر و در شمنی گفته که ابو حنیفه رحمه الله در تعیین اکثر مرتبه تعزیر ادنی حد را اعتبار میکند و آن حد
عبد ست و اقل آن چهل دره ست زیرا که حد مطلق آنرا شامل ست پس اکثر تعزیر سی و نه دره اند و ابو یوسف
حد احرار را معتبر میدارد زیرا که احرار اصول اند و اقل حد آنها هشتاد دره ست پس کم کرده شود از آن
در تعزیر سوطی و در روایتی پنج سوط و در روایتی دیگر امام مالک میگوید که اکثر تعزیر را حدی نیست پس امام را
میرسد که هنگام مصلحت و صوابدید خود تعزیر را برحد بیفزاید و اقل درجه تعزیر سه سوط است همچنین ذکر کرده
قدوری زیرا که در کمتر از سه زجر واقع نمیشود و در هدایه گفته ادنی تعزیر برای امام ست بهر قدر که داند که
منزجر گردد به و جاری کند زیرا که انزجار بحسب اختلاف طبائع مردم ست و طبائع مردم مختلف واقع
شده اند بعضی باشاره منزجر میشوند و بعضی بضرب و حبس هم نمیشوند کما سیاتی و در فوائد شرح کنز گفته
که میباشد تعزیر بضرب و حبس و بهر دو باهم و نیز بقتل وقتیکه ببیند منکوحه یا محرمه خود را با مرد اجنبی
زنا کننده انتهی و در فتح القدیر از تمرتاشی بدین تفصیل آورده که تعزیر یکبار واجب شود حقا لله تعالی
اجرای آن نیابة از حق تعالی هر احدی را میرسد و سوال کرده شد ابو جعفر هندوانی از کسی که دیدنت

بیان اکثر تعزیر و اقل آن و اقسام تعزیر

مردی را زنا کننده با زوجه خود آیا قتلش حلال است یا نه گفت اگر مید اند که بدون السلاح از ضرب و صیاح منزجر خواهد گشت واز زنا باز خواهد ماند او را قتل نکند واگر بداند که بدون قتل منزجر نخواهد گشت قتلش حلال ست واگر زن تابعداری او کند قتل زن نیز حلال ست واین تخصیص ست برین که این قسم تعزیر را هر کس مالک میتواند شد چنانچه منتقی التصریح مبین نموده زیرا که این از قبیل ازالهٔ منکر است بید و شارع هر کس را ولایت این امر عطا فرموده است چنانچه فرموده من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده فان لم یستطع فبلسانه فان لم یستطع فبقلبه وذلک اضعف الایمان رواه مسلم بخلاف حدود که ولایت آنها بجز ولاة دیگری را میسر نه و بخلاف تعزیر که واجب شود حقا للعبد مانند قذف وغیره که اینها موقوف بر دعوی اند اقامتش بجز حاکم دیگری را جائز نیست مگر آنکه فریقین بر رضای خود کسی را حکم گردانند انتهی میگویم که این قول فقها بظاهر مخالف حدیث ابی هریره رضی الله تعالی عنه است که مسلم اخراج روایت کرده که سعد ابن عباده بخدمت نبی صلی الله علیه وسلم عرض کرد که لو وجدت مع اهلی رجلا لم امسه حتی اتی باربعة شهداء قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نعم قال کلا والذی بعثک بالحق ان کنت لاعاجله بالسیف قبل ذلک قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اسمعوا الی ما یقول سیدکم انه لغیور وانا اغیر منه والله اغیر منی ای اگر بیابم با اهل خود مردی را مس نکنم او را تا که بیارم چهار گواه فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم آری مساس مکن آنرا تا آنکه بیاری چهار گواه چنانکه در ثبوت زنا معتبر است گفت سعد نه چنین ست ومیکنم این چنین قسم بخدائی که فرستاد ترا بحق هر آئینه هستم که البته شتاب میکنم او را عذاب بشمشیر پیشتر از آوردن گواهان فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم بشنوید گوش کنید بسوی سخنی که میگوید سردار شما هر آئینه او غیرتمند ست ومن غیرتمند تر هستم از وی وخداوند تعالی غیرتناکتر ست از من شیخ عبد الحق محدث دهلوی میگوید که این گفتن سعد رد نیست قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم را ومخالفت امر وی نی بلکه معنی این خبر دادن است از حال النفس خود یعنی حال من اینست وغیرت وغضب من درین مقام باین مرتبه ست چه کار کنم حکم شرع همین ست که فرمودید

و مقصود آن حضرت صلی الله علیه و سلم از قوله اسمعوا الی سیدکم الخ مدح این صفت است و
اشاره بآنکه غیرت از صفات کرام و عادات سادات است اگرچه حکم شرع درینجا دیگر است و درین
اعتذار سعد است از صدور این قول از وی نه آنکه این تقریر و اثبات اوست و همچنین است در مرقات
و ممکن است که در وجه توفیق گفته آید که حدیث مذکور محمول است برین معنی که ممانعت او علیه السلام
از قتل کسی است که انزجار از و متوقع و مظنون باشد و فتوای فقها بقتل کسی که انزجار از و مظنون
نباشد و الله اعلم بالصواب و در در مختار گفته و عزر کل مرتکب کبیرة و موذی مسلم بغیر
حق بقول او فعل و لو بغمز العین انتهی و در شمنی میگوید که از ابی یوسف مرویست که بیشی و کمی
تعزیر وابسته بیشی و کمی جرم است انتهی و در شرح ملا عطا م بر مختصر وقایه گفته که آنچه گفته اند که اقل
تعزیر سه دره اند این وقتی است که دره زنند و گرنه می باشد تعزیر گاهی بحبس و گاهی بلطمه و گاهی بگوشمال
و گاهی بدرشتی کلام و گاهی بنگاه ترش روئی و در حواشی شیخ الاسلام است که گاهی بسوختن خانه خمار
و بدر کردن از بلده و بقتل برای سیاست در حق امام مبتدعین مثلا انتهی و نیز همچنین است در برجندی
شرح مختصر وقایه و چلپی در اول کتاب الحدود نوشته که تقدیر تعزیر در کتاب و سنت نیست بلکه
آن مفوض برائی امام و قاضی است انتهی تمرتاشی از سرخسی آورده که در تعزیر چیزی مقدر و مقرر نیست
بلکه تعزیر مفوض برائی قاضی و امام است زیرا که مقصود از ان زجر و توبیخ است و احوال مردم درین
امر مختلف می باشد زیرا که بعضی از آنها بنصیحت منزجر میشوند و بعضی حاجت بطلبانچه می افتد و در
بعضی بزد و کوب و در بعضی بحبس و قید و در شافی می آرد که تعزیر سه مرتبه دارد تعزیر اشرف الاشراف
که آن علما و علویه اند باعلام بود چنانچه قاضی بآنکس بگوید که مرا خبر رسیده است که تو چنین و چنین بکار
کردی یا میکنی پس آنکس بهمین قدر منزجر میگردد و از ان کار باز می ماند و تعزیر بعض شرفا باعلام و بردن
بسوی باب قاضی و خصومت کردن دران امر و تعزیر اوساط که مردم بازاری اند بجر و حبس و تعزیر
خسیسان و رذیلان بامور مذکوره و بضرب می بود و بحر الرائق و فتح القدیر بیشتر تعزیر و آنچه مشروع است
نزد حنفیه واجب است وقتیکه ببیند آنرا امام و همچنین گفته است مالک و احمد شافعی رحمه الله میگوید

که واجب نیست و دلیل حنفیه آنست که تعزیر را جز شرع است پس واجب باشد مانند حد شمنی

قسم دوم تعزیر بالمال ست پس علما را درین اختلاف ست بعض میگویند که تعزیر بالمال جایز نیست و بعضی گویند جایز نیست در فتح القدیر ست که تعزیر بالمال نزد ابی حنیفه و محمد و باقی ائمه جائز نیست و از ابی یوسف رحمه الله تعالی مرویست که سلطان را تعزیر باخذ مال جایز است انتهی

و در برهان شرح مواهب الرحمن میگوید و عن ابی یوسف ان التعزیر باخذ المال یجوز للسلطان و همچنین ست در در المختار وغیره و در رد المختار حاشیه در المختار می گوید که همچنین است در معراج و ظاهرش آنست که این روایت ضعیفه است از ابی یوسف و در شرنبلالیه گفته که لا یفتی بهذا لما فیه من تسلیط الظلمة علی اخذ مال الناس فیاکلونه و همچنین ست در شرح وهبانیه از ابن وهبان انتهی و در فتح القدیر از خلاصه ذکر کرده که سمعت من ثقة ان التعزیر باخذ المال ان رای القاضی ذلك او الوالی جاز انتهی و در بحر میگوید که ذکر نکرده است محمد تعزیر را باخذ مال و اگر به بیند قاضی یا والی تعزیر را باخذ مال پس آن جایز است و از همین ست که کسی که حاضر بجماعت نشود او را تعزیر کردن باخذ مال جایز ست و معنی تعزیر بالمال بر قول مجوزانش آنست که بستاند چیزی از مال وی باز دارد از وی تا منزجر و تائب گردد و از ان کار بستگی باز ماند پس آن مال را باو واپس دهد نه آنکه حاکم آن مال را برای خود یا برای بیت المال بستاند چنانکه ظالمان توهم کرده اند زیرا که برای هیچکس گرفتن مال مسلمان بلا وجه شرعی جایز نیست و در مجتبی کیفیت اخذ مال را ذکر نکرده لیکن من چنان میدانم که مالش گرفته بحفاظت خود محفوظ دارد چون از توبه کردنش مایوس گردد آنگاه جاییکه مناسب داند آن مال را صرف کند و در شرح آثار ست که تعزیر بالمال در ابتدا اسلام جایز بود و پس منسوخ شد حاصل آنکه مذهب عدم تعزیر بالمال است انتهی و در نهایه جزری و فتح الودود حاشیه ابو داود ست که امام شافعی رح میگوید که عقوبت باخذ مال در صدر اسلام بود و پس منسوخ شد انتهی لیکن آنچه درین وارد ست از نیل الاوطار نقل کرده خواهد شد و بر همین مبنی ست اختلاف محدثین و فقها در عقوبت بالمال کردن غلول کننده و تفصیل برجا

انکہ علما را بعد اتفاق بر لزوم عقوبت بنفس غلول کننده و عقوبت بالمال کردنش اختلاف ست کہ آیا متاع غلول کننده از غنیمت سوختہ شود یا نہ بعضی از ایشان مانند حسن البصری و امام احمد و اسحاق نظر بظاہر حدیث حرقوا رحلہ چنانچہ خواہد آمد گفتہ اند کہ سوختہ شود متاع غلول کننده سوای حیوان و مصحف و آنچہ خیانت کرده است آنرا زیرا کہ مالی کہ بخیانت گرفتہ است حق غانمین است بآنہا داده شود و اگر ہلاک کند تاوان قیمت آن بر و لازم شود و تابع اند ایشانرا جماعتی از علما و اوزاعی گفتہ کہ سرج و اکاف او ہم سوختہ شود نہ دابہ و نفقہ و سلاح او و ثیابیکہ پوشیده باشد و بعضی میگویند کہ متاعش نسوزند لیکن برین بدکاری او را تعزیر کنند و ہمین رفتہ است مالک و شافعی و اصحاب او و حمل کرده اند حدیث حرقوا رحلہ را بر زجر و توبیخ نہ ایجاب و اکثری میگویند کہ بر غلول کننده عقوبت جانی باید کرد نہ مالی کذا فی حاشیہ سید بر مشکات و مرقات و نیل الاوطار و فتح الباری و در رحمۃ الامۃ فی اختلاف الائمہ میگوید کہ اتفاق کرده اند برین کہ غلول کننده را قبل از جمع کردن مال غنیمت و قبلیکہ او را در ان مال حقی بود دستش قطع نکنند و اختلاف کرده اند درین کہ اگر او را در ان مال حقی نباشد آیا متاع او سوختہ شود یا نہ و از سہم محروم کرده شود یا نہ امام احمد میگوید سوختہ شود متاع او کہ با وست سوای مصحف و حیوان و سوای آنچہ پیدا است برای قتال مانند سلاح و در روایتی دیگر محروم کردن او از سہم و در روایت اند انتہی علی قاری در مرقات میگوید کہ ظاہر آنست کہ حکم تفرسودن بعضی علما باحراق متاع غلول کننده در حق کسی است کہ مال غلول کرده را پیش امام یا نایب آن بیارد و تائب شود و گفتگوی در احراق و عدم آن در بارۂ کسی است کہ مال غلول نزدش یافتہ شود و خود بخود پیش امام نیارد انتہی و ابن قیم رحمۃ اللہ تعالی در زاد المعاد فی ہدی خیر العباد رقم کرده کہ امر صلی اللہ علیہ وسلم بتحریق متاع الغال و ضربہ و حرقہ الخلیفتان الراشدان بعده صلی اللہ علیہ وسلم فقیل ہذا منسوخ لسائر الاحادیث التی ذکرت فانہ لم یجی التحریق فی شی منہا وقیل ہو الصواب لان ہذا من باب التعزیر و العقوبات الراجعۃ الی اجتہاد الائمۃ بحسب المصلحۃ فانہ حرق و ترک و کک خلفائہ من بعده و نظیر ہذا قتل شارب الخمر فی الثالثۃ والرابعۃ

فلیس بجید فلا منسوخ وانما هو تقریر یتعلق باجتهاد الائمة آمر فرمود نبی صلی الله علیه وسلم
بسوختن متاع غلول کننده وزدن آن وسوختند آنرا هر دو خلیفه راشدین یعنی شیخین
بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گفته شده است که این منسوخ است برای ورود احادیثی
که ذکر کرده شده اند زیرا که نیامده است تحریق در چیزی از آنها وبعضی گفته اند که صواب این است
زیرا که این از قبیل تعزیر وعقوبات است که راجع اند بسوی اجتهاد وصوابدید امام بحسب مصلحت وقت
پس هر آئینه سوخته وگذاشته است آنحضرت وهمچنین کرده اند خلفاء او بعد از آنحضرت ونظیر این است
که گفته شده که خمر خوار در مرتبه سوم وچهارم پس کشته شود پس منسوخ نباشد بجز این نیست که
آن تقریر وقرار داد امر نیست که متعلق است باجتهاد امام وقت انتهی ومجد الدین فیروزآبادی
رحمه الله تعالی در سفر السعادت میگوید وکان یشدد فی امر الغلول والخیانة تشدیدا عظیما ویقول
هو نار وعار وشنار علی اهله الی یوم القیمة وغل شخص فامر باحراق ما اختانه وکذلک فعل ابوبکر
وعمر وهذا من باب التعزیر بالمال ودر فارسی سفر السعادت در ترجمه این عبارت نوشته که
غلول وخیانت از غنیمت تاکید وتشدید عظیم می فرمود ومیگفت که آن آتش وعار وقباحت است
بر اهل آن تا روز قیامت وکسی که غلول کرده بود فرمود که کالاهای وی را بآتش بسوزند وابوبکر وعمر
همچنین کردند واین از باب تعزیر مالی است انتهی ودر در مختار در باب کفالة از طرسوسی ذکر کرده
که سلطان را مصادره کردن بر ارباب اموال جایز نیست مگر بر عاملان بیت المال واستدلال
کرده است باینکه مصادره کرد عمر رضی الله تعالی عنه بر ابی هریره رضی الله عنه وقتیکه عامل کرده او را
بر بحرین بعد از آن معزول ساخت وگرفت از وی دوازده هزار انتهی کما سیاتی ان شاء الله
تعالی ودر رد المحتار حاشیه در مختار در تحت قول مذکور میگوید که مراد مصنف از عاملان
بیت المال کسانی اند که بران مقرر باشند وخیانت کنند در اموال بیت المال وهمچنین حکم
است برای کاتبان ومنشیان از اهل دفتر وغیره وقتیکه توسع کنند در اموال وتمیز مکانات برایشان
این دلیل خیانت ایشان است وملحق اند بایشان کاتبان ودبیران اوقاف ومانند آن وقتیکه

توسع کنند در اموال وظاهر شود از ایشان لهو و بازی و تعمیر مکانات عالیه پس گرفتن مال و معزول
کردن آنان جائز ست پس اگر خیانت آنان در وقف معین شناخته شود آن مال را در ان
داخل باید کرد ورنه در بیت المال باید نهاد و بعد ازین تقریر در رد المحتار و طحطاوی از سید حموی
نقل میکنند که روایت مصادره کردن از قبیل ست که این را دانسته شود لیکن مخفی باید داشت و
باین فتوی نباید داد زیرا که بدین فتوی دادن ذریعه امر ناجائز خواهد شد برای حکام زمان ما
و بر مردمان مصادره خواهند کرد بسوی اوقاف و بیت المال رد نخواهند کرد بلکه آن مال را
در کارهای نالائق صرف خواهند نمود انتهی بعد از نقل این قول سید حموی صاحب رد المحتار
و طحطاوی میگویند والفاعل لذلک عمر و ابن عمر پس پوشیده چگونه باید داشت انتهی
خلاصة المرام آنکه از ما سبق واضح است که علما را بعد اتفاق بر مشروعیت تعزیر بغیر المال در جواز
و عدم جواز تعزیر بالمال اختلاف ست بعضی میگویند که تعزیر بالمال جائز نیست و بعضی گویند جائز
است و درین مختصر متمسکات فریقین نگاشته میشود تا نقاب از چهره مقصود برخیزد و راجح از مرجوح
و ضعیف از قوی بر طالب حق هویدا و منکشف گردد اقول بالله التوفیق انه نعم المعین و نعم الرفیق
باید دانست که کسانیکه تعزیر بالمال را جائز نمیدارند متمسکات ایشان یکے آنست که فرمود
حق تعالے ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة دوم قوله تعالے
ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل وتدلوا بها الی الحکام لتاکلوا فریقا من اموال الناس
بالاثم وانتم تعلمون سوم آنکه فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حجة الوداع که ان دماءکم
واموالکم واعراضکم علیکم حرام چهارم آنکه فرمود علیه الصلوة والسلام لا یحل مال
امرء مسلم الا بطیبة من نفسه نیل الاوطار و بحر الرائق و اما کسانیکه تعزیر بالمال را جائز
میدارند پس از استدلالات آنان اول آنکه ابو داؤد و نسائی و احمد از بهز بن حکیم روایت کرده
که فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم فی کل سائمة ابل فی اربعین بنت لبون لا یفرق
ابل عن حسابها من اعطاها موتجرا فله اجرها ومن منعها فانا اخذوها

وشطر ماله عزمة من عزمات ربنا عز وجل لیس لآل محمد منها شیء انتهی در
هر چرنده شتران در چهل بنت لبون ست یعنی از سر چهل شتر که چرنده در چراگاه بوند و برای بار
برداری نباشند بنت لبون گرفته شود جدا کرده نشود اشتری از حساب آنها یعنی جدا نکند
یکی از شریکان ملک خود را از ملک صاحب خود هر کسیکه ازان هر دو بدهد آنرا در حالیکه طلبکار
اجر ست پس برای اوست اجر آن و کسیکه منع نماید و باز ماند از دادن زکوة پس هر آئینه ما گیرنده ایم
آنرا و نصف مال او را از روی عقوبة از عقوبات الله عز وجل نیست برای آل محمد ازان چیزے
دانستنی ست که در لفظ انا آخذوها وشطر ماله محدثین را مقال ست حربی میگوید که راوی
در روایة لفظ وشطر ماله که بفتح شین معجمه و سکون طاء مهمله روایة کرده غلط کرده ست بلکه صحیح و
شطر ماله بضم شین قرشت و تشدید طاء مهمله مکسوره و فتح راء مهمله ست بنا بر صیغه ماضی مجهول یعنے
گردانیده شود مال او دو نیم و بصدقه گیرنده اختیار داده شود تا نیمه بهتر بستاند برای عقوبة
گردنش بر منع زکوة لیکن آنچه بر و لازم نیست از و نگرفته شود در زکوة و خطابی در باره این
قول حربی میگوید که من این تقریر را نمی شناسم که چه معنی دارد و بعضی گفته اند که معنیش چنین ست
که حق زکوة از و گذاشته نشود بلکه تمام و کمال گرفته شود اگر چه شطری از مال او تلف شود چنانچه
مثلا مردی را هزار گوسفند بودند و همه تلف شدند و بست گوسفند باقی ماند در زکوة هزار گوسفند
ده گوسفند از و بگیرند که نیمه گوسفند های باقی مانده ست و این هم بعید ست زیرا که لفظ حدیث انا
آخذوها وشطر ماله وارد ست و نفرموده ست انا آخذو شطر ماله و در فتح الودود حاشیه ابوداود
میگوید که نظائر عقوبة بالمال در احادیث و اخبار بسیار وارد اند و امام احمد بن حنبل هم بدین
عمل نموده و مذهب عامه فقها آنست که بر تلف کنند زیاده از مثل یا از قیمت واجب نیست انتهی
نهایه و فتح الودود و شوکانی در نیل الاوطار میگوید که در قوله فانا آخذوها وشطر ماله استدلال
بر آنکه امام را میرسد که زکوة را قهراً و جبراً بستاند اگر چه صاحب مال بدان راضی نباشد و بر آنکه ولایة
قبض زکوة بسوی امام ست و بهمین رفته است امام مالک و ابو حنیفه و اصحاب او و قوله شطر ماله

ای ببعضی مال او و استدلال کرده شده است باین قول بر جواز عقوبة بالمال که امام را عقوبة
باخذ مال جایز است و بهمین رفته است شافعی در قول قدیم و بهمین حدیث استدلال کرد پس تر
ازین قول رجوع کرده و گفته که عقوبة باخذ مال در صدر اسلام بود پس منسوخ شد و همچنین گفته اند
اکثر شافعیه و بیهقی در تلخیص میگوید که نوادی این قول شافعی را تعقب کرده و گفته کسی که دعوی
میکند که عقوبة باخذ مال در ابتدا اسلام بود دعویش بثبوت نه پیوسته و نه معروف شده
و دعوی نسخ با جهل تاریخ مقبول نیست و حال آنکه طحاوی و غزالی بر نسخ عقوبة بالمال اجماع نقل
کرده اند و صاحب ضوء النهار از نوادی ذکر کرده که او یعنی نوادی هم مانند طحاوی و غزالی
بر نسخ عقوبة بالمال اجماع نقل کرده و این مخالف آنست که ما از و بالا نقل کردیم که دعوی نسخ
بثبوت نه پیوسته پس این مقام نظر و تامل است و شافعی زعم کرده که ناسخش حدیث ناقه براء رضی الله
عنه است زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در بارهٔ ناقه براء رضی الله عنه حکم کرده بضمان آنچه که نقصان
کرده بود و منقول نشده است که دران قصه آنحضرت صلی الله علیه وسلم تاوان مضاعف کرده
باشد چنانچه امام مالک و ابو داؤد و ابن ماجه از حرام بن سعد بن محیصه روایة کرده اند که ان
ناقة للبراء بن عازب دخلت حائطا فافسدت فقضی رسول الله صلی الله علیه
وسلم ان علی اهل الحوائط حفظها بالنهار وان ما افسدت المواشی باللیل
ضامن علی اهلها شوکانی در نیل الاوطار گفته که ترک او علیه الصلوٰة والسلام اخذ بالمال را
درین قضیه مستلزم ترک مطلق نیست و بر عدم جواز عقوبة بالمال و نسخ آن حجة نمی تواند شد و آنجه
رفته است بسوی معاقبة بالمال امام یحیی و هدویه گفته اند که نمیدانیم در جواز عقوبة باخذ مال
خلافی در اهل بیت انتهی باید دانست که این حدیث بهز بن حکیم را حاکم و بیهقی هم اخراج کرده اند
و یحیی ابن معین گفته که این حدیث صحیح است وقتیکه باشد از غیر بهز و اختلاف کرده اند در بهز
بخاری میگوید که او مختلف فیه است و ابو حاتم میگوید که با وحجه گرفته نشود و از شافعی رضی الله
تعالی مرویست که حدیث بهز حجت نیست و این حدیث را اهل علم ثابت نمیدانند و امام احمد

ف حاصل ترجمه آنکه ناقه براء ابن عازب رضی الله عنه در باغی داخل شد و در بستان فساد کرد پس حکم فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم که بر مالک بستانها نگاهداشتن بستانها است در روز و نگاه داشتن مواشی در شب ضامن است بر اهل مواشی ۱۲

ف صحت حدیث بهز

ازین حدیث پرسیده شد گفت که من وجه این را نمیدانم و ابن حبان میگوید که اگر نمی بود
این حدیث هرآئینه داخل میکردم بهز را در ثقات و ابو حزم میگوید که بهز غیر مشهور العدالت ست
و ابو طلاع میگوید که بهز مجهول است و تعقب کرده شده است قول ابن حبان و ابو حزم
بانیکه ثقه گفته اند بهز را جماعتی از ائمه ابن عدی میگوید که گمان نمیکنم که حدیث او منکر باشد
و در جامیکنم که بهز لا باس به است و روایت کرده اند ازو ثقات مردم و ذهبی گفته که ترک نکرده است
این را عالمی هرگز و تنگ کرده اند در وی که هرآئینه شطرنج میباخت لیکن ابن قطان او را توثیق کرده
و گفته که این امر بهز را مضر نیست و در مغنی الضعفا ذهبی میگوید که بهز بن حکیم بن معاویه قشیری است
صدوق لین الحدیث است و حدیث او حسن است توثیق کرده است او را ابن مدینی و ابن معین
و نسائی و حاکم میگوید که حدیث او صحیح است و بجز این نیست که ترک شده است از صحیح بخاری زیرا که
آن نسخه شاذه بود انتهی و هم توثیق کرده است او را ابن جارود و غندر و ترمذی چند احادیث او را
حسن گفته و او را توثیق کرده و حجت گرفته است باو احمد و اسحاق و بخاری خارج از صحیح و ابوداود
گفته که احادیث او صحاح اند و ابو زرعه گفته که او صالح الحدیث است انتهی دوم آنکه در بخاری
و مسلم از ابی هریره رض مرویست که فرمود علیه الصلوة والسلام والذی نفسی بیده لقد
هممت ان امر بحطب فیحطب ثم امر بالصلوة فیؤذن لها ثم امر رجلا فیؤم الناس
ثم اخالف الی رجال وفی روایة لا یشهدون الصلوة فاحرق علیهم بیوتهم
سوگند بکسی که بقای نفس من در دست قدرت اوست هرآئینه آهنگ کردم که امر کنم بجمع کردن
هیزم پس جمع کرده شود هیزم پس تر امر کنم باذان گفتن برای نماز پس اذان گفته شود برای
آن پس تر امر کنم مردی را با امامت کردن مردم پس امامت کند مر ایشان را پس تر جایم بسوی
مردان که حاضر نشده اند برای نماز تا بگیرم ایشان را یکا یک یا معنی آنست که مخالفت کنم چیزی را
که ظاهر کرده ام از اقامت صلوة با مصلیان یا تخلف کنم از نماز در رجوع کنم بسوی آن مردان
برای تعذیب ایشان تا سوخته شوند بر ایشان خانهای ایشان کذا فی ترجمة الشیخ سوم آنکه

در مشکوة از عمرو ابن شعیب اخراج کرده که ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم وا
ابابکر وعمر رضی الله عنهما حرقوا متاع الغال وضربوه ومنعوه سهمه
هر آینه نبی صلی الله علیه وآله وسلم وابوبکر وعمر رضی الله تعالی عنهما سوختند متاع غلول
کننده را وزده اند او را ومحروم کرده اند او را از حصه او ودر نیل الاوطار میگوید که این حدیث را
حاکم وبیهقی هم روایة کرده اند ودر اسناد این زهیر بن محمد خراسانی نزیل مکه است وبیهقی میگوید
که او مجهول است چهارم آنکه ترمذی از عمر رضی الله تعالی عنه روایة کرده که ان رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم قال اذا وجدتم الرجل قد غل فی سبیل الله
فاحرقوا متاعه واضربوه هر آینه نبی صلی الله فرمود هرگاه بیابید مردی را که بدرستی
خیانة کرده است در راه خدای تعالی یعنی در مال غنیمت پس بسوزید کالای او را وبزنید او را
پنجم آنکه ابوداود از صالح بن محمد اخراج کرده که گفت صالح دخلت مع مسلمة ارض
الروم فاتی برجل قد غل فسال سالما عنه فقال سمعت ابی یحدث
عن عمر بن الخطاب عن النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا وجدتم الرجل قد غل
فاحرقوا متاعه واضربوه قال فوجدنا فی متاعه مصحفا فسال سالما عنه فقال
بعه وتصدق بثمنه داخل شدم من همراه مسلمه ارض روم را پس آورده شد مردی بمال غنیمت
که خیانة کرده بود پس مسلمه از سالم بن عبدالله بن عمر پرسید یعنی از سزای او سالم گفت که من پدر خود را
شنیده ام که عمر بن خطاب از نبی صلی الله علیه وآله وسلم حدیث میکرد که فرمود چون بیابید مردی را
که در مال غنیمت خیانت کرده است بسوزید متاع او را وبزنید او را صالح میگوید که در متاع او
مصحف یافتیم مسلمه از سالم پرسید که مصحف را چه باید کرد سالم گفت مصحف او را فروخت بکن وقیمت آنرا
تصدق نما ششم آنکه هم ابوداود بطریق دیگر از صالح بن محمد مذکور روایت میکند که گفت صالح
غزونا مع الولید ابن هشام ومعنا سالم بن عبدالله بن عمر وعمر ابن عبدالعزیز
فغل رجل متاعا فامر الولید بمتاعه فاحرق وطیف به ولم یعطه سهمه [illegible]

همراهی ولید بن هشام و بود همراه او سالم بن عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنه و عمر بن عبد العزیز
پس هر دو دید مردی شامی را از غنیمت ولید حکم کرد تا متاع او سوخته شد و گردانیده شد آنکس
و تشهیر کرده شد و ندا داده شد و سهم او بعد از روایت این هر دو حدیث مذکور ابو داؤد میگوید که هذا
اصح الحدیثین رواه غیر واحد ان الولید بن هشام احرق رحل زیاد بن سعد وکان
قد غل وضربه یعنی این حدیث اخیر صحیح ترین هر دو حدیث است روایت کرده است این را
غیر واحد که هر آئینه ولید بن هشام سوخت سامان زیاد بن سعد را و بود که هر آئینه خیانت کرده بود
و بزد او را یعنی زیاد را در نیل الاوطار گفته که این حدیث صالح را حاکم و بیهقی و ترمذی هم اخراج کرده اند
و ترمذی گفته که این حدیث غریب است بجز این وجه از وجهی دیگر این را نشنیدیم و هم ترمذی گفته
که محمد بن اسمٰعیل بخاری از این حدیث پرسیده شد گفت بجز این نیست که روایت کرده است این را
صالح بن محمد بن زائده و او منکر الحدیث است منذری میگوید که غیر واحد از ائمه در صالح بن محمد تکلم کرده
است و بعضی گفته اند که منفرد شده است او باین حدیث و بخاری در تاریخ اوسط می گوید که عامه
اصحاب ما در احراق مال غلول کننده باین حدیث احتجاج میکنند و این باطل و غیر معتمد است زیرا که
صالح بن زائده روایت میکند از سالم و او از پدر خود عبد الله و او از پدر خود عمر بن الخطاب
من غل فاحرقوا رحله و هیچکس او را درین امر تابع نشده است و نبی صلی الله علیه و آله و سلم
در بارهٔ غلول کننده فرموده است که صلوا علی صاحبکم انتهی و دارقطنی میگوید که بر صالح بن محمد
در روایت کردن این حدیث محدثین انکار کرده اند و هم گفته که برین حدیث او هیچکس تابع
نشده و این حدیث را از نبی صلی الله علیه و آله و سلم اصلی نیست و محفوظ عند العلماء آنست که حکم
بسوختن متاع غلول کننده سالم کرده و ابو داؤد موقوف این حدیث را صحیح گفته و از جهة آخر
اخراج کرده و گفته که این حدیث صحیح تر است انتهی و بخاری در ترجمه باب گفته و لم یذکر عبد الله
ابن عمرو عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم انه حرق متاعه و هذا اصح در فتح الباری
میگوید که قوله و هذا اصح اشاره است بسوی تضعیف آنچه در بارهٔ سوختن متاع غلول کننده از عبد الله

ابن عمر روایت واخراج کرده است حدیث سوختن متاع غلول کننده را ابو داؤد از طریق صالح
بن محمد بن زائده لیثی مدنی که احد الضعفا است بدو وجه یکی مرفوعا و دوم موقوفا و در آخر حدیث گفته که این
حدیث صحیح تر است و بخاری در تاریخ میگوید که باحراق متاع غلول کننده باین حدیث احتجاج
می کنند و حال آنکه این حدیث باطل است و نیست این را اصلے و روایت غیر معتمد است و ترمذی
از بخاری روایت میکند که بخاری گفته که صالح منکر الحدیث است و در غیر یک حدیث ذکر غلول کننده
آمده است و در هیچ یکے حکم بسوختن مال او نیست انتهی بعد از نقل این مقال صاحب فتح الباری
میگوید که بعضی شراح صحیح بخاری از روایت اصیلی که راوی بخاری است حکایت کرده اند که
درینجا در روایت او بجای قوله ولم یذکر عبد الله بن عمرو الخ ویذکر عبد الله بن عمر بغیر کلمه واقع
است پس اگر فی الواقع چنین است مرادش ظاهر است و درین صورت قوله هذا اصح اشاره
باشد بسوی آنکه حدیثی که درین باب است و دران ذکر تحریق نیست صحیح تر است از روایتے
که دران ذکر تحریق است گفتم آنکه در صحیح مسلم بروایت عامر بن سعد اخراج کرده که ان
سعدا رکب الی قصره بالعقیق فوجد عبدا یقطع شجرا او یخبطه فسلبه فلما رجع سعد
جاءه اهل العبد فکلموه ان یرد علیهم غلامهم او علیهم ما اخذ من غلامهم
فقال معاذ الله ان اردّ شیئا نفلنیه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
وابا ان یردّ علیهم یعنی سعد سوار شد باراده رفتن قصر خودش که بمقام عقیق بود پس
یافت غلامی را که می برید درخت را یعنی در حرم و هیزم میکرد آنرا پس سلب کرد آن عبد را
پس چون باز آمد بیامدند اولیاء آن عبد پس کلام کردند و گفتند او را که رد کند بر آنان
غلام آنان را یا رد کند بر آنان و واپس دهد آنان را آنچه گرفته است از غلام آنان پس گفت
سعد می پناهم باللہ که رد کنم چیزی را که غنیمت داده و عطا کرده من آنرا رسول الله صلی الله علیه وسلم
وابا آورد ازینکه رد کند بسوی آنان و باز دهد آنانرا آن غلام و سامان او و در نیل الاوطار
گفته که گرفت سعد رضی الله عنه سلب غلامی را که شکار می کرد در حرم مدینه و گفت شنیدم

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است وجه تو یابید فیه ای فی الحرم فخذوا
سلبه اخراج کرده است هشتم آنکه فرمود علیه الصلوة والسلام ضالة الابل المکتومة
غرامتها ومثلها معها ای گم گشته اشتر پنهان کرده شده تاوان آن ومثل آن با آن است
یعنی از پنهان کننده قیمت آن ومثل آن گرفته شود برای عقوبت نهم آنکه ابو داود از عبد الله
ابن عمرو بن عاص اخراج کرده که ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم سئل عن الثمر
المعلق فقال من اصاب بفیه من ذی حاجة غیر متخذ خبنة فلا شیء علیه ومن
خرج بشیء منه فعلیه غرامة مثلیه والعقوبة ومن سرق منه شیئا بعد ان
یؤویه الجرین فبلغ ثمن المجن فعلیه القطع یعنی از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم پرسیده شد
از خرماهای آویزان بر درخت پس فرمود کسیکه برساند بدهن خود یعنی بخورد از صاحب حاجت نه
گیرنده در بست آنرا در طرف ازار خود پس نیست چیزی بروی و کسیکه بیرون آید بچیزی از آن پس
بروست تاوان دو چندان و عقوبت و کسیکه بدزدد از آن چیزی بعد از آنکه جای دهد آنرا جرین
یعنی زمینیکه بر آن خرما را خشک کنند پس برسد قیمت سپر را پس بروست قطع ید دهم آنکه ابو داود از
عوف بن مالک اشجعی اخراج کرده که گفت خرجت مع زید بن حارثة فی غزوة موتة
ورافقنی مددی من اهل الیمن لیس معه غیر سیفه فنحر رجل من المسلمین جزورا
فسأله المددی طائفة من جلده فاعطاه ایاه فاتخذه کهیئة الدرق ومضینا فلقینا
جموع الروم وفیهم رجل علی فرس له اشقر علیه سرج مذهب وسلاح مذهب
فجعل الرومی یغری بالمسلمین فقعد له المددی خلف صخرة فمر به الرومی فعرقب
فرسه فخر وعلاه فقتله وحاز فرسه وسلاحه فلما فتح الله عز وجل للمسلمین
بعث الیه خالد بن الولید فاخذ منه السلب قال عوف فاتیته فقلت یا خالد
ما علمت ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قضی بالسلب للقاتل قال بلی
ولکنی استکثرته قلت لتردنه الیه او لاعرفنکها عند رسول الله صلی الله علیه

واله وسلم فابی ان یرده علیه قال عوف فاجتمعنا عند رسول الله صلی الله

علیه وآله وسلم فقصصت علیه قصة المددی وما فعل خالد فقال رسول الله

صلی الله علیه وآله وسلم یا خالد ما حملك علی ما صنعت قال یا رسول الله

استکثرته فقال رسول الله صلی الله علیه واله وسلم یا خالد رد علیه ما اخذت

منه قال عوف فقلت له دونك یا خالد الم اف لك فقال رسول الله صلی الله

علیه وآله وسلم وما ذالك قال فاخبرته فغضب رسول الله صلی الله علیه

وآله وسلم وقال یا خالد لا ترد علیه انتم تارکوا لی امرائی لکم صفوة امرهم

وعلیهم کدره بیرون آمدم با زید بن حارثه در غزوه موته وهمراه من شد مردی مددی از اهل یمن

نبود با او غیر شمشیر او پس ذبح کرد مردی از مسلمانان شتری را پس سوال کرد او را مددی پاره از

چرم آن پس بداد او را آن پاره پس بگرفت مددی آن پاره را بشکل سپر و رفتیم پس ملاقی شدیم

گروه های روم را و در آنان مردی بود بر اسپ سرخ خودش که بر او زین طلائی و سلاح طلا اسے

بود پس آغاز کرد رومی که میشورانید و برانگیخته میکرد لشکر خود را بر مسلمانان پس نشست

برای او مددی در پس سنگ پس بگذشت بر او آن رومی پس پی کرد مددی اسپ رومے را

پس بیفتاد آن رومی و برآمد بر او مددی و بکشت او را و بگرفت اسپ و سلاح او را پس هرگاه

فتح کرد الله تعالی برای مسلمانان بفرستاد بسوی آن مددی خالد ابن الولید مرد را پس گرفت

از او سلب یعنی از مددی سامان مقتول بگرفت گفت عوف که آمدم من خالد را پس گفتم ای خالد

آیا نمی دانی که هر آئینه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حکم کرد بسلب برای قاتل گفت آرے

ولیکن من بسیار دانستم آنرا گفتم هر آئینه رد کن آنرا بسوی او یا هر آئینه شناسا گردانم ترا بپاداش

آن نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم پس اباکرد خالد از آنکه واپس دهد سلب را بدی گفت

عوف پس جمع شدیم نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم پس بیان کردم من بر آن حضرت علیه

الصلوٰة والسلام قصه مددی را و آنچه کرده بود خالد پس فرمود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم

ای خالد کدام چیز باعث شد ترا برانچه کردی گفت یا رسول الله بسیار دانستم این مال را فرمود
ای خالد رد مکن بروی انچه گرفتی تو از وی گفت عوف پس گفتم مر خالد را بگیر ای خالد آیا ادا
نکرده بودم حق دوستی برای تو پس فرمود رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم چیست آن
عوف میگوید پس خبر دادم او علیه الصلوة والسلام را یعنی بانچه واقع شده بود میان من
و خالد در بارهٔ سلب مقتول مذکور پس خشمناک شد رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمود اے
خالد رد مکن بروی آیا هستید شما واگذارندگان برای من امیران مرا برای شما صافی و پسندیده امر
آنان باشد و برآنان کدورت و تیرگی آن بود و در نیل الاوطار میگوید که وجه حکم کردن آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم بعدم رد کردن سلب مقتول بسوی مددی سخت کلامی عوف بن مالک بود به نسبت
خالد بن الولید رضی الله تعالی عنه انتهی در فتح الودود میگوید که ظاهر این حدیث آنست که سلب
برای قاتل هست امام در ان اذن دهد یا ندهد لیکن امام را میرسد که از قاتل گرفته به دیگرے
دهد برای تادیب انتهی یازدهم [۱۱] آنکه استدلال کرده اند بسوختن علی رضی الله تعالی عنه طعام محتکر را
و محتکر کسے ست که غله را نگاه دارد تا بگرانی بفروشد دوازدهم [۱۲] آنکه استدلال کرده اند بسوختن علی رضی الله
عنه خانهای قومیکه خمر میفروختند سیزدهم [۱۳] هم استدلال کرده اند به هدم علی ابن ابیطالب رضی الله تعالی عنه
دار جریر بن عبد الله رضی الله تعالی عنه چهاردهم [۱۴] استدلال کرده اند بمشاطره کردن عمر ابن الخطاب
سعد ابن ابی وقاص در مال او که از عمل آورده بود از عملی که فرستاده بود بران او را عمر رضی الله
تعالی عنه کذا قال فی نیل الاوطار پس تر صاحب نیل الاوطار میگوید که این دلائل جواب داده اند

جواب از استدلال اول که حدیث بهز ست چنانست که محدثین راویان مقال ست کما مر و ابن حجر
در جامع المسانید و حافظ در تلخیص از ابراهیم حربی روایت کرده اند که او گفته است که در متن این
حدیث لفظی ست که راوی را در ان وهم شده و آن این ست فانا اخذوها من شطر ماله و ترجمه اش آنکه
گردانیده شود مال او دو نیم و صدقه گیرنده را بران اختیار داده شود که نیمهٔ بهتر را از ان هر دو
بگزیند برای عقوبت که منعش بر منع زکوة لیکن چیزیکه بر وی الزام نیست از و گرفته نشود یا آنکه

اینست یشطر ماله بضم شین معجمه و کسر طاء مهمله مشدده مبنی للمفعول است و معنیش آنکه گم دانیده شود مال او بدونیم پس مصدق اختیار داده شود تا که برگزیند از النصفین النصف بهتر را و نیست معنی آنکه نا گیرند نیم زکوة را و نصف مال او را انتهی و ازین قدح جواب داده اند که این چنین مقال در صحت حدیث قادح نمیتواند شد علاوه آنکه خیر النصفین گرفتن هم در عقوبت بالمال داخل است زیرا که خیر النصفین زائد از واجب است و زائد از واجب گرفتن عقوبت است پس خیر النصفین گرفتن عقوبت باشد **و اما جواب از استدلال دوم** که آن حدیث قصد کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم است برای سوختن خانه های متخلفین از جماعت پس چنانست که سنن بر سه قسم اند اقوال و افعال و تقریرات و هم و قصد از اقسام ثلثه نیست و بدین وارد میشود که نبی صلی الله علیه وسلم قصد نمیکند مگر بامریکه جائز باشد **و جواب از استدلال سوم و چهارم و پنجم** که حدیث عمر ابن الخطاب است نزد ترمذی و بهز و حدیث صالح است نزد ابو داود چنانست که در ان حدیثها مقال است چنانچه از بخاری و غیره رقم کرده شد **و جواب استدلال ششم** که حدیث سعد ابن ابی وقاص است چنانست که آن گرفتن سعد از قبیل فدیه است چنانچه واجب میشود بر کسی که شکار کند جانور را در حرم و غرض نبی صلی الله علیه وسلم از قول خود فخذوا سلبه ایجاب فدیه است بر شکار کننده بجانب خیانت هتک حرمت حرم **و اما استدلال هفتم و هشتم و نهم و دهم** که حدیث گرفتن ثمر معلق و قصه ناقه گم گشته است پس جواب از اینها چنانست که مورد اینها خاص است بسبب لسوء غیر آن منتج و نتیجه نخواهد شد زیرا که اینها و باقی احادیث باب بر خلاف قیاس وارد شده اند بجهت آنکه در باره تحریم مال غیر کتاب و سنت وارد شده است کما مر **و اما جواب از استدلال یازدهم** که سوختن طعام محتکر است **و از استدلال دوازدهم** که انهدام خانه های خمر فروشان است **و از استدلال سیزدهم** که انهدام دار جریر است که علی رضی الله تعالی عنه بعمل آورد پس چنانست که اولا تسلیم صحت اسناد آنها بعلی رضی الله تعالی عنه و بعد تسلیم آنکه این از فعل او رضی الله تعالی عنه است نگوییم که این از قبیل قطع کردن ذریعه فساد و هدم مسجد ضرار و شکستن مزامیر بود

واما جواب از استدلال چهاردهم که مشاطره کردن عمر بن خطاب رضی الله تعالی عنه است
مر سعد ابن ابی وقاص را پس چنانست که بعد ثبوت وصحت آن میگوییم که این هم قول صحابی است
بر عمومات کتاب وسنت ترجیح نداده نخواهد شد وهمان جوابست از روایت عباس رضی الله
تعالی عنه انتهی کلام نیل الاوطار میگوییم که بنای جوابات صاحب نیل الاوطار بر چهار وجه است
یکی حرف قدح کردن در بعض احادیث دوم تخصیص نمودن در بعض وحمل کردن بعض احادیث
برخلاف قیاس سوم منع صحت اسناد مع قطع کردن در رابعه فساد چهارم مرجح وموثر نبودن قول
صحابی در عمومات کتاب وسنت وهیچ یکی ازین وجوهات درین مقام بپایه استقامت نمیرسد
اما عدم استقامت وجه اول پس بدین توضیح است که در احادیثی که مستدل قدح میکند چون
حدیث صالح بن محمد مروی ابوداود در غلول وحدیث بهز ابن حکیم مروی ابوداود ونسائی
در زکوة وغیره آن قدحش موثر نیست زیرا که حدیث صالح بن محمد را نزد بیهقی شاهد موجود است
چنانچه صاحب نیل الاوطار خود آنرا رقم کرده ودفع قدح حدیث بهز ابن حکیم وغیره سابقا
بالتفصیل مرقوم گردید علاوه آنکه ماسوای احادیث مقدوحه دیگر احادیثی که درین باب مذکور
شده اند وخواهند شد احادیث مقدوحه را شواهد بالمعنی اند پس قدح کردن مستدل در
بعض احادیث قدح در کل نخواهد بود اما وجه دوم پس وجه عدم استقامتش آنکه تعزیر ماتقدم
گشته وتقریر تمر معلق وقصه مدیرا هیچ یکی از خصائص مکار آنحضرت علیه الصلوة والسلام در
خصائص نه شمرده ونه تصریح بیان کرده که این همه وقایع مختص بوارد خود بوده اند بلکه
احادیث باب که گذشت وخواهند آمد صاف دال اند برین که همه وقائع مذکوره خاص نبوده
نیستند بود ازالة الخفا گفته که اصل درین باب آنست که عمر رضی الله عنه تعزیر بالمال میکرد و
درین باب احادیث مرفوعه وموقوفه بسیار وارد اند انتهی پس همه وقایع مذکوره را مورد
خصوصیتی نباشد وآنچه مستدل میگوید که این همه احادیث مذکوره وباقی احادیث باب برخلاف
قیاس وارد شده اند از مورد خود بانجا در نخواهند شد این استدلال درین مقام ناتمام است

زیراکه تعزیر بالمال در وقایع مذکوره اگر فقط ازان حضرت صلی الله علیه وآله وسلم بمنصهٔ وقوع
می نشست و عمل هیچ صحابه بران بوقوع نمی آمد هر آئینه استدلال مستدل مقیم میشد لیکن چون
عمل صحابه مثل عمر و علی و غیرهما رضی الله عنهم بدان واقع شده و بتعدد طرق و کثرت روایات حکم
شهرت پیدا کرده و ناسخش به ثبوت نه پیوست استدلال مذکور دران جاری نخواهد شد زیراکه
اختصاص بخصوصیات شرعیه خاصهٔ آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم است چنانچه خصوصیت
جواز زوجات زیاده از چهار و واپس دادن تمر بکفر و مانند آن دیگر پیرا و تعمیم و تخصیص نصوص
و نسخ احکام شرعی دخلی نیست و درین امر صحابه و غیر صحابه رضی الله عنهم متساوی الاقدام اند پس
تعزیر بالمال فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در وقایع مذکوره مختص بوی نخواهد بود
زیراکه عمل صحابه بدان واقع شده است پس بسوی غیر متجاوز شد و هرگاه بسوی غیر متجاوز شد
خاص بوی نتوان گفت علاوه آنکه قضایای مذکوره را خاص بوی گفتن فقط احتمال است و در
مواهب لدنیه گفته الخصائص لاتثبت بالاحتمال انتهی و آنچه مستدل میگوید که درباره تحریم مال
غیر کتاب و سنت وارد شده است جوابش آنکه در آیه کریمه قید بالباطل آورده اند و تعزیر کردن
مستحق آن از وجوهات شرعیه است زیراکه مشروعیت تعزیر برای انزجار و بازداشتن از معاصی
بموجب کتاب و سنت است کما مر و مشروعیتش بمرتبه ایست که امام ابوحنیفه و مالک بوجوب آن
رفته اند چنانچه بالا نقل کرده شد پس اجرای تعزیر بر مستحق آن از قوله بالباطل مستثنی است علاوه
آنکه معاصی بر دو گونه اند زیراکه خالی نیست که در عصیان یا اتلاف حقی از حقوق الله تعالی باشد
چون حاضر نشدن بجماعت یا ترک صوم یا صلوة و مانند آن و یا دران اتلاف حقی از حقوق العباد
بود چون تساهل و تغافل عامل سلطان از کار رعایا و برایا و غیره امور ملکی و مالی که از جانب آمر
بر و مقرر است و خیانت عبد در کار سید که بر آن مامور بود و گرفتن مال غیر و مانند آن زیراکه
اگرچه درینها اتلاف حق عبد است لیکن چون عامل سلطان از جانب سلطان و ملازم از جانب
آقا و عبد از جانب سید که هر یکی ازینها بر کار و خدمت مقرره خودش از جانب آمر مامور و

دیده و دانسته در کار و خدمت مفوضه خودش تغافل و خیانت ورزد این تغافل و خیانت او اتلاف حق العبد ست و اتلاف حق غیر از کبائر و پر ظاهر ست که بفحوای حدیث حجة الوداع که بالا مذکور شد و غیر نصوص قاطعه باز ماندن از اتلاف حقوق العبد و مامور به است و هرگاه باز ماندن از اتلاف حق العبد مامور به شد اتلاف حق العبد مستلزم اتلاف حق حقتعالی گردید پس در اتلاف حق العبد دو حق تلفی پدید آمد یکی تلف حق العبد دوم تلف حق حق تعالی و تقدس شانه و تاکید شارع علام در بارهٔ استیفای حقوق العباد زیاده تر است به نسبت تاکید در باب ادای حقوق الله تعالی و تقدس ازینجا است که حقوق الله تعالی بتوبه و حج گزاردن معاف میشوند بخلاف حقوق العباد که بتوبه و حج گزاردن هم معاف نمیشوند مگر در قول بعض از حج گزاردن معاف میشوند پس ادا و استیفای حقوق العباد موکد ترین مامور بها است و بالا رقم طراز گردیده که تعزیر بالمال در اتلاف حق حقتعالی و حق العبد هر دو از آنحضرت صلی الله علیه وسلم ثابت است اما در اتلاف حق الله تعالی چون قصد کردن آن سرور علیه السلام بتحریق خانه های تارکان جماعت و اما حق العباد چون غرامت مثلین کردن در ثمر معلق و همچنین در ابل مکتومه چنانکه فرموده علیه السلام ضالة الابل المکتومة غرامتها و مثلها معها کما مر و این هم دانسته شد که تعزیر مفوض برای حاکم است پس تعزیر باخذ مال بتحقیق آن در اتلاف حقوق بوجه مذکور هم بروی نص و قیاس باشد پس آنرا خلاف قیاس و خلاف نص چه گونه توان گفت علاوه آنکه کریمه ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل وتدلوا بها الی الحکام و حدیث حجة الوداع بر عموم خود نیست احادیث هر سه واقعه مذکوره و غیره عموم و اطلاق آنرا نسخ کرده و این باتفاق علماء اصول جائز است چنانچه اهل اصول حنفیه آنرا نسخ وصف الحکم گویند و شافعیه تخصیص و بیان خوانند چنانچه در کتب اصول منفصل مرقوم است و تفصیل این اجمال در جواب دیه چهارم مرقوم خواهد شد جواب از وجه سوم آنکه سند اسناد و فعل علی الاحادیث فعل عمر رضی الله تعالی عنه از شواهد بالمعنی اند پس حدیث ثبوت حسن

نمودنش بر قطع کردن ذریعه فساد و منحصر داشتنش بر ہمین غرض فقط احتمال و دعوے
بلا حجت محتاج به برہان مثبت ست و اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال و ثانیاً آنکه ظهور این
فعل از علی رضی الله عنه بجهت قطع کردن ذریعه فساد و تعزیر بالمال بودنش را مخل و منافی
نمی تواند شد کما لا یخفی جواب وجه چهارم آنکه آنچه مستدل در باره مشاطره عمر رضی الله تعالے
عنه مر سعد ابن وقاص را گفته که ثبوت و صحت آن این قول صحابی ست بر عمومات کتاب
و سنت ترجیح داده نخواهد شد انتهی میگویم که در صحت و ثبوت این فعل یعنی تعزیر بشاطره کردن او
بسعد کلامی نیست بلکه ثبوت این فعل از عمر رضی الله تعالی عنه بسبب کثرت ورود آثار و اخبار
بتعدد طرق و تنوع روایات و اختلاف وقائع حکم شهرت بلکه تواتر معنوی پیدا کرده چنانچه
از ما سبق و آنچه می آید پیدا و هویدا است و قول مستدل که این قول صحابی ست بر عمومات
کتاب و سنت ترجیح داده نخواهد شد انتهی جواب این قول الی نیست بلکه اصل تعزیر
بالمال از آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ثابت ست چنانچه ما بینا مکرر و سه کرر و انتفی قول
و فعل آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ناسخ عمومات کتاب و سنت میتواند شد چنانچه در
نور الانوار میگوید و یجوز النسخ بالکتاب والسنة متفقا و مختلفا فیجوز نسخ الکتاب بالکتاب
والسنة بالسنة وکذا یجوز نسخ السنة بالسنة والکتاب فی المنسوخ انواع التلاوة والحکم جمیعا
والحکم دون التلاوة والتلاوة دون الحکم ونسخ وصف فی الحکم وذلك مثل الزیادة علی النص
کزیادة مسح الخفین علی غسل الرجلین الثابت بالکتاب فان الکتاب یقتضی ان یکون الغسل
هو الوظیفة للرجلین سواء کان متخففا اولا والحدیث المشهور نسخ هذا الاطلاق
وقال والغسل اذا لم یکن لابس الخفین فالآن صار الغسل بعض الوظیفة فانها
نسخ عندنا وعند الشافعی رحمه الله تخصیص وبیان فلا یجوز عندنا الا بالخبر
المتواتر او المشهور کسائر النسخ وعنده یجوز بخبر الواحد والقیاس انتهی
پس نسخ و تخصیص در عموم آیه مذکوره و سنت مسطوره با حادیثے واقع شده است که قدر مشترک

آنها باعتبار تعدد طرق و اختلاف قضایا حکم شهرت پیدا کرده است نه بفعل و قول عمر و علی
و عباس وغیرهم رضی الله عنهم بلکه فعل ایشان اتباع سنت بود نه نسخ و تخصیص در عموم کتاب
و سنت و آنچه مستدل میگوید که باقی احادیث بر خلاف قیاس وارد شده اند چو النص الثابت
که خلاف قیاس قضیه و حکمی ست که اصلش یافته نشود و اصل تعزیر بالمال با حادیث ثابته
و عمل صحابه بران شاهد و موکد ثبوت آن پس چنین احادیث را با وجود کثرت بدر رد خلاف
قیاس قرار دادن محل تامل ست و قطع نظر از احادیث مذکوره درین باب احادیث و اخبار
دیگر نیز بسیار وارد شده اند چنانکه بنده از آنها رقم طراز میگردد از انجمله آنکه در جمع الجوامع
از ابن عساکر می آرد که نامه نوشت رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بسوی بنی نهد بسم الله
الرحمن الرحیم من محمد رسول الله الی بنی نهد ابن زید السلام علی من آمن
بالله عز وجل و رسوله لکم یا بنی نهد فی الوظیفة الفریضة ولکم الفارض و
الفریش وذو العنان الرکوب والفلو الضبیس لا یمنع سرحکم ولا یعضد طلحکم ولا
یحبس درکم ما لم تضمروا الاماق وتاکلوا الرباق من اقر بما فی هذا الکتاب
فله من رسول الله صلی الله علیه واله وسلم الوفاء بالعهد والذمة
ومن ابی فعلیه الربوة الوظیفه یعنی حق واجب الفریضه یعنی آنکه مسن باشد یعنی سال او تمام
در زکوة این قسم مال روی را چنانچه نیستانیم بهترین مال را الفارض بفا و ضاد معجمه بمعنی پیر
یعنی این هم در زکوة نخواهیم گرفت الفریش بفتح فا و کسر را مهمله و کسر یای تحتیه شین معجمه در آخر بمعنی
شتر ماده نوزائیده که آن از خیار مال است و بعض گفته اند فریش آنچه از شتران بجهت صغر سن
بار بر داشتن نتواند ذو العنان بکسر عین مهمله و دو نون میان آنها الف اسپی که لگام بسهولت
گیرد و سواری بآسانی دهد یعنی گرفته نشود در زکوة از فرسهای که برای سواری صاحب خود ساخته
اند الفلو کره اسپ که از شیر باز کرده باشند یا یک ساله شده باشد ضبیس بفتح ضاد معجمه و کسر
با موحده و سکون تحتیه سین مهمله در آخر بمعنی آنچه سواری آن دشوار بود بجهت صغر و تواند

که مراد حرون و سرکش بود گویا آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بر ایشان منت نهاد
بفرو گذاشتن زکوة و نزا اسپان جید که ذو العناق باشند و ردی که فلو فضیلین انه و این
اظهار احسان بود برآنها ورنه عدم زکوة اسپان بقول آنحضرت صلی الله علیه وسلم بوجهی ثابت
است لا یمنع بنا مجهول است سرح بفتح سین مهمله وسکون رای مهمله آنچه بچراگاه رود از مواشی
ومراد آنست که مطلق ماشیه ایشان از چراگاه منع کرده نشود ولا یعضد ای ولا یقطع ماخوذ است از
عضده اذا قطعه وقتیکه به مجرد آنرا یعنی بریده نخواهد شد درختان شما طلح باشد یا غیر آن زیرا که چون از بریدن
طلح که شجر بی ثمر است ممانعت شد غیر آن بطریق اولی ممنوع باشد اماق بمیم ساکن میان دو همزه اول
مکسوره دوم ممدوده وقاف در آخر بمعنی بغض ومراد درینجا پوشیده داشتن کفر است مع اظهار
خلاف آن ماق برای مهمله مکسوره بعد میم بمعنی اظهار عداوت داشتن ودر بعضی روایات رباق بکسر
رای مهمله مکسوره وفتح بای موحده است بمعنی رسن ومراد نقض عهد است زرقانی ترجمه نامه شریفه
آنکه آغاز میکنم بنام خدا که مهربان بخشنده است از جانب محمد رسول الله بسوی بنی نهد بن زید
سلام باد بر کسی که بگرود بخداوند تعالی عزوجل و رسول او برای شما است ای بنی نهد در حق
واجب ماشیه کهن سال و بیمار نو نوزائیده و اسپ باسانی لگام گیرنده رهوار و اسپ حرون
و سرکش یا خورد سال یعنی هنگام صدقه گرفتن مال ردی و کم از برای شما باشد چنانچه بهترین
آن برای شما خواهد بود گرفته نشود در صدقه مگر مال از متوسط دانه اسپانی که لائق سواری و رهوار
باشد که این قسم اعلی است یا حرون و سرکش و خورد سال که این قسم ردی است پس از ینها نیز
در صدقه گرفته نخواهد شد و منع کرده نشود چراگاه شما و بریده نشود درخت شما و بازداشته نشود
شیر شما یعنی ماشیه شیردار از چراگاه باز داشته نشود که صدقه گیرنده آنها را در چراگاه جمع نموده
بشمار شود از چریدن منع نماید که این باعث کمی شیر است یا چیزی بستانند تا وقتیکه پوشیده ندارید
در باطن خودها عداوت و بغض را و نخورید رسن عهد را یعنی تا وقتیکه عهد را نشکنید کسیکه اقرار
نماید بانچه درین کتاب است پس برای او از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وفا است

بعهده وی است وکسیکه اباکند یعنی از آنچه مذکور شد پس بر وی است زیاده از وظیفه مقرره
زرقانی در تحت لفظ ربوة می نگارد که ربوة بمعنی زیادة است یعنی کسیکه از ادای زکوة باز ماند
پس بر وی زیادة است بر فریضه برای عقوبت کذا فی المواهب و زرقانی شارح مواهب در
تحت این قول میگوید که گفته است این را ابن اثیر و همین راست است بهر قدر زیادتی که بوده
و تجاسنی میگوید که معنیش آنکه گرفته شود از وی فرض و زیاده کرده شود بر وی مثل آن چنانکه
در صحیحین است که مقرر فرمود رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عمر رضی الله عنه را بر صدقه پس
بخدمت شریف او صلی الله علیه و سلم عرض نموده شد که منع کردند ابن جمیل و خالد بن الولید
و عباس زکوة را یعنی زکوة نمی دهند پس فرمود رسول الله صلی الله علیه و سلم چرا منکر و ناپسند آمد
ابن جمیل زکوة را هر آینه او بود فقیر پس غنی کرد او را الله تعالی و اما خالد پس هر آینه شما ظلم
میکنید او را و بدرستی محبوس بوده است زره های او در راه خداوند تعالی یعنی او زره ها را
برای جهاد وقف کرده است برای تجارت ننهاده است پس از وی مطالبه زکوة نباید کرد و
درباره عباس فرمود اما عباس فهی علیه و مثلها معها ای علیه صدقة و
توخذ منه لا انه یعطا لانه لا یحل له الصدقة انتهی یعنی بر وی صدقه واجب است
گرفته شود از وی نه آنکه هر آینه داده شود باو صدقه زیرا که نیست حلال برای او صدقه از آنجمله
ابو داود و نسائی از ابی هریره اخراج کرده اند که گفت قال رسول صلی الله علیه و سلم
اذا سرق العبد فبیعوه ولو بنش وقتیکه بدزد عبد پس بفروشید آنرا اگرچه بنیم اوقیه
بود یعنی نیم اوقیه میباشد و آن بیست درهم است و اوقیه چهل درهم میباشد و قیل النش النصف
من کل شیء از آنجمله آنکه امام مالک از هشام بن عروه و او از پدر خود و او از یحیی بن عبد الرحمن
بن حاطب اخراج کرده که ان رقیقا لحاطب سرقوا ناقة لرجل من مزینة
فانتحروها فرفع ذلك الى عمر بن الخطاب فامر عمر كثير بن الصلت ان يقطع
ايديهم ثم قال له عمر أراك تجيعهم ثم قال عمر والله لاغرمنك غرما يشق عليك

ثم قال للمزنی کم ثمن ناقتك فقال المزنی کنت والله منعها من اربعمائة درهم

فقال اعطه ثمان مائة درهم ہر آئینہ غلامان برای حاطب بن ابی بلتعہ بدزدیدند شتر مادہ

برای مردی از قبیلہ مزینہ پس ذبح کردند آنرا پس مرافعہ کردہ شد این قضیہ بسوی عمر بن

خطاب رض پس حکم فرمود عمر صلت بن بشیر راکہ می بینم اینکہ عقوبت کنی تو آنہا را پستر فرمود عمر

رضی اللہ تعالی عنہ حاطب راکہ سوگند بخدا کہ ہر آئینہ تاوان کنم ترا تاوانیکہ دشوار شود بر تو پستر

فرمود برای مزنی کہ چہ قیمت است شتر مادہ ترا پس گفت مزنی بودم واللہ کہ منع میکردم

بہ باز میداشتم آنرا از چہار صد درہم پستر فرمود عمر حاطب راکہ بدہ او را ہشت صد درہم

امام مالک میگوید کہ نزد ما در بارہ دو چند دہانیدن برین حدیث عمل نیست شاہ ولی اللہ

محدث دہلوی قدس سرہ در ازالۃ الخفا در تحت این حدیث می نگارد کہ اصل درین

آنست کہ عمر رضی اللہ تعالی عنہ تعزیر بالمال میکرد و درین باب احادیث مرفوعہ و موقوفہ

بسیار وارد اند انتہی از انجملہ آنکہ در ازالۃ الخفا بروایت احمد بن حنبل از عبایۃ بن رفاعہ

اخراج کردہ کہ گفت بلغ عمر ان سعدا لما بنی القصر قال انقطع الصُّوَیتُ فبعثَ

الیہ محمد بن مسلمۃ فلما قدم اخرج زَندَہٗ واَوریٰ نارَہٗ وابتاعَ حَطَبًا

بدرہم وقیل لسعدٍ ان رجلا فعل کذا وکذا فقال ذاك محمد بن مسلمۃ فخرج

الیہ فحلف باللہ ما قالہ فقال نؤدی عنك الذی یقول ونفعل ما امرنا بہ

فاحرق الباب ثم اقبل یعرض علیہ ان یُزَوِّدَہٗ فابی فخرج فقدم علی عمر

فہجر الیہ فصار ذہابہ ورجوعہ تسع عشرۃ فقال لولا حسن الظن بك لرأینا

انك لم تؤد عنا قال بلی ارسل یقرأ السلام ویعتذر ویحلف باللہ ماقالہ

قال فہل زودك شیئا قال لا قال فما منعك ان تزودنی انت قال انی

کرہت ان امُرَ لك فیکون لك البارد ویکون لی الحار وحولی اہل المدینۃ

قد قتلہم الجوع وقد سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یقول لا یشبع

الرحیل خود ونجات داد رسید عمر رضی الله تعالی عنه را هر آینه سعد هرگاه بنا کرد قصر گفت منقطع
شد خبر پس فرستاد عمر رضی الله تعالی عنه بسوی سعد محمد بن مسلمه را پس هرگاه بیامد محمد بن
مسلمه بیرون آورد سنگ چقماق خود پس بیفروخت آتش آنرا و بخرید هیمه بدرهمی و گفته شد
برای سعد که هر آینه مردی کرده است چنان و چنان پس گفت سعد که آن محمد بن مسلمه است پس بیرون
آمد سعد بسوی او پس سوگند یاد کرد بالله که نگفته است آن کلام را پس گفت محمد بن مسلمه او را انجام
کرد از تو آنچه بگوئی تو و بکنیم آنچه امر کرد خلیفه ما را بآن پس بسوخت دروازه را پس متوجه
شد بسعد و پیش کرد وی را سعد که زاد راه بدهد او را پس اباآورد محمد بن مسلمه از زاد گرفتن پس
بیرون آمد و قدوم کرد بر عمر رضی الله تعالی عنه پس مبادرت کرد بسوی عمر و جلدتر رسید پس
رفتن و بازآمدن محمد بن مسلمه نوزده روز پس گفت عمر رضی الله تعالی عنه اگر نبود حسن ظن بعینه
ما را بتو هر آینه گمان می بردیم که هر آینه تو ادا نکردی از ما یعنی حکم ما را گفت محمد بن مسلمه آری
بکرد او را و بخواند بر اسلام و عذر میکند و سوگند میخورد بالله که نگفته است یعنی آنچه بسمع عالی تو
از ورسانیده اند گفت عمر رضی الله تعالی عنه پس آیا ترا زاد راه داده است چیزی گفت
محمد نی گفت محمد عمر رضی الله عنه را پس چه چیز باز داشت ترا که زاد راه بدادی تو مرا عمر
رضی الله عنه گفت هر آینه مکروه داشتم که امر کنم برای تو بزاد راه دادن پس باشد برای
تو نفع و باشد برای من ضرر و حال آنکه گرد من اهل مدینه اند که هر آینه کشته است ایشان را
گرسنگی و بدرستیکه شنیدم رسول الله صلی الله علیه و سلم را که میفرمود سیر نخورد مردی بدون همسایه
خویش و در روضة الاحباب در سبب قصر بنای کردن سعد نوشته که در ایامیکه سعد
رضی الله تعالی عنه از جانب خلافت پناه عمر فاروق رضی الله تعالی عنه بکوفه عامل بود
و نظر بر طاق ایوان کسری و عمارات رفیعه و دور و سیعه منیعه مدائن داشت برای خود
بنای مانند قصر کسری حصین در غایت رفعت و نهایت فسحت اساس نهاد و چون آن قصر
عالی با تمام رسید دری که بر قصر ابیض مدائن بود برکند و بر عمارت خود نشاند مردمان این آلات

واد وات عمارت بسیار از مداین بدانجا بردند و در عمارات خود گردانید چون خبر رفعت
وفسحت کوشک سعد بامیر المومنین عمر رضی رسید خاطر مبارکش بسیار ازوی نا خوش گشت محمد بن مسلمه را
طلبیده نامه بدو داد و فرمود تا بکوفه رود و با سعد ملاقات نماید و فرماید که تا هیزم جمع کنند
و در کوشک او بسوزانند و نامه بدو رسانند و بلا توقف و تکلم مراجعت نماید محمد بن مسلمه
فی الفور بجانب کوفه روان شد و مامورات امیر المومنین بتقدیم رسانید و نامه بسعد داد
و با وی سخن ناگفته باز گشت سعد هر چند التماس کشت نمود تا بسبب ضیافت قیام نماید
مبذول نداشت و مبلغی برسم انعام پیش کرد قبول نه نیافت و سعد چون
نامه امیر المومنین بکشود نوشته بود که چنین بمن رسیده از تو که قصری بر افراشته و حصاری
پیش مانند قصور اکاسره بنا کرده و در کوشک کسری آورده در کوشک خود نشانده و این امر
همانا بجهت آن اختیار نموده تا حاجب و دربانان بدان درگاه نشانی و ایشان اهل حاجات را
از دخول دران قصر محجوب و منع کنند چنانچه حاجبان و دربانان ملوک عجم میکردند و بآن سبب مهمات
مسلمانان در عقده تعویق و تعطیل افتد بآن مانند که بحکم جبر جوار مذهب و سیرت اکاسره گرفتی
و اعراض از سیرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم نمودی این صورت از تو بغایت ناپسنده
و با قصور واقع شده چرا محافظت مصالح بلاد و عباد و مراقبت جد و صلاح و فساد حی نباید
کرد و آن امر با این مقصود منافاتی تامه دارد انکه اکاسره را از قصر بقبو و پیغمبر را
صلی الله تعالی علیه و آله وسلم ازین خاکدان منتاب بعالم افلاک بردند کس فرستادم تا در کوشک
ترا پاک بسوزد و از تو پاک ندارد ترا از جهان در بدر و خانه بس است یکی که در آنجا نشینی و دیگری
که بیت المال مسلمانان گردانی آورده اند که سعد سرای پیدا کرد که در دو خانه بود یکی را
بیت المال و دیگری را مسکن خویش گردانید و آن کوشک محروق همچنان ویران بماند تا زمان
حکومت معویه بن ابی سفیان رضی الله تعالی عنهما که زیاد بن ابیه را از قبل خویش بایالت
عراق فرستاد زیاد بشنید که سعد طرح انداخته بود و آن ویرانه را تعمیر نمود و منسوب بخود کرد

بسیاری از حکام ایام را دران قصر خانه گیر ساخته و آخر بعد از تغییر نام او قصر الامارت نام
کردند انتهی و از انجمله آنست که در ازالة الخفا آورده که کتب عمر رضی الله تعالی عنه
الی عمرو بن العاص وهو عامله علی مصر اما بعد فقد بلغنی انه ظهر لك مال
من ابل وغنم وخدم وغلمان ولم یکن لك قبله مال ولا ذلك من رزقك
فانی لك هذا ولقد کان لی من السابقین الاولین من هو خیر منك ولکنی استعملتك
لغنائك فاذا کان عملك لك وعلینا لم نؤثرك علی انفسنا فاکتب الی من این مالك
وعجل والسلام فکتب الیه عمرو ابن العاص قرأت کتاب امیر المؤمنین ولقد صدق
فاما ما ذکره من مالی فانی قدمت بلدة الاسعار فیها رخیصة والغزو فیها کثیرة
فجعلت فضول ما حصل لی من ذلك فیما ذکره امیر المؤمنین یا امیر المؤمنین لو کانت
خیانتك لنا حلالا ما خناك حیث ائتمنتنا فاقصر عنا عناءك فان لنا احسابا
اذا رجعنا الیها اغنتنا عن العمل لك واما من کان عندك من السابقین الاولین
فهلا استعملتهم فوالله ما دققت لك بابا فکتب عمر اما بعد فانی لست من تسطیرك
وتشقیقك الکلام فی شیء انکم معشر الامراء اکلتم الاموال واخلدتم الی الاعذار وانما
تأکلون النار وتورثون العار وقد وجهت الیك محمد بن مسلمة لیشاطرك علی
ما فی یدك والسلام فلما قدم علیه محمد اتخذ له طعاما وقدمه الیه فابی ان
یأکل فقال ما لك لا تأکل طعامنا قال انك عملت لی طعاما هو تقدمة للشر
ولو کنت عملت لی طعام الضیف لاکلته فابعد عنی طعامك واحضر لی مالك فلما
کان الغد احضر ماله فجعل محمد یأخذ شطرا ویعطی عمرو شطرا الی آخر الحدیث
چو نوشت عمر رض بسوی عمرو بن عاص و او عامل او رضی الله تعالی عنه بود بر مصر اما بعد
پس هر آینه برسید مرا که هر آینه ظاهر شد برای تو مالی از شتران و غنم و خادمان و غلامان
و نبود برای تو پیشتر ازین مالی و نیست از نصیبه تو بیان از کجاست برای تو این مال

و هر آینه بود بهای من از سابقین اولین کسیکه بهتر بود از تو ولیکن من عامل گردانیدم
ترا برای تنگدست بودن تو پس وقتیکه شد عمل تو برای تو نفع دهنده و زر کنیدم و چه برگزینم ترا
بر نفسهای خود پس بنویس بسوی من که از کجاست مال تو در زودی مکن یعنی در تحریر جواب
والسلام پس نوشت بسوی او عمرو بن عاص رضی الله عنهما که خواندم نامه امیر المؤمنین را و هر آینه
راست گفت امیر المؤمنین پس آنچه ذکر کرده است امیر المؤمنین از مال من پس هر آینه آمدم
من بلده اسعار را که در آن ارزانی و نرخ بسیار بود پس گردانیدم زیاده آنچه حاصل شد
برای من از آن و در آنچه ذکر کرده آنرا امیر المؤمنین یا امیر المؤمنین سوگند بخدا اگر می بود
خیانت تو برای ما حلال تاهم خیانت نمیکردیم ترا زیرا که امین گردانیدی تو ما را پس باز دار
از ما رنج و عقوبت خود را پس هر آینه برای ماست بزرگی از نسبها وقتیکه بر ویم بسوی آنها
بی پروا خواهند کرد ما را از عمل تو و اما کسانیکه بودند نزدیک برای تو از سابقین اولین پس
چرا عامل نکردی آنها را پس سوگند بخدا که نه استادم برای تو بر دروازه یعنی از تو عمل نخواستم
پس نوشت امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه که اما بعد پس هر آینه من نیستم از تحریر تو و سخت کلامی تو
در چیزی پیشتر سطر بری و شوق مکنید تو سر وکار ندارم هر آینه شمای گروه امرا بخورید مالها را
و نشستید بسوی من عذرها نشرا این نیست که بخورید آتش را و اختیار میکنید ننگ را و هر آینه
فرستادم بسوی تو محمد بن مسلمه را تا نصف کند آنچه در دست تست والسلام پس هرگاه
قدم کرد بر او محمد بن مسلمه مهیا ساخت عمرو برای او طعامی و آورد آنرا بسوی او پس ابا کرد محمد از
خوردن آن طعام عمرو گفت چیست ترا که نخوری طعام ما محمد گفت هر آینه تو ساختی برای
من طعامیکه مقدمه شر و بدی است و اگر بودی تو که میساختی برای من طعام مهمانی هر آینه
میخوردم آنرا پس دور کن از من طعام خود را و حاضر بیار بمن مال ترا پس چون فردا شد حاضر کرد
عمرو پیش محمد مال خود را پس آغاز کرد محمد که میگرفت نیمی و میداد عمرو را نیمی و دیگر احادیث از آنجمله
در فضائل عشره مبشره میگوید عن عمرة بن ذوید قال بینما عمر بن الخطاب

يتصفح الناس يسألهم عن امراء اجنادهم اذ مر باهل حمص فقال كيف انتم وكيف
اميركم قالوا خير امير يا امير المؤمنين الا انه قد بنى علية يكون فيها فكتب كتابا وارسل
بريدا وامره اذا جئت باب علية فاجمع حطبا واحرق باب علية فلما قدم جمع حطبا
واحرق باب العلية فدخل عليه الناس فذكروا ان ههنا رجلا يحرق باب عليتك
قال دعوه فانه رسول امير المؤمنين ثم دخل عليه فناوله الكتاب فلم يضع الكتاب
من يده حتى ركب فلما رآه عمر قال احبسوه عني في الشمس ثلاثة ايام فحبس
عنه ثلاثة حتى اذا كان بعد الثالث قال يا ابن قرط الحقني الى الحرة وفيها ابل
الصدقة وغنمها حتى اذا جاء الحرة القى عليه نمرة وقال انزع ثيابك واتزر بها ثم
ناوله الدلو فقال اسق هذه الابل فلم يفرغ حتى تعب فقال يا ابن قرط متى
كان عهدك بهذا قال مليا يا امير المؤمنين قال فلهذا بنيت العلية واشرفت
بها على المسلمين والارملة واليتيم ارجع الى عملك ولا تعد لعب از عروة بن رويم
مرويست گفت كه وقتى عمر ابن خطاب رضى الله تعالى عنه نظر ميكرد و جستجوى ميشود حال مردم را
وميپرسيد آنانرا از حال لشكرهاى ايشان ناگاه بگذشت باهل حمص پس گفت چگونه هستيد شما
وچسان ست امير شما گفتند بهتر اميريست يا امير المؤمنين ليكن هر آينه او بنا كرده است علية
يعنى خانه بلند كه مياند در آن پس نوشت عمر رضى الله تعالى عنه نامه وفرستاد پيكرا
رسولى بفرمود او را كه هرگاه برسى تو در دروازه علیه او را پس جمع كن هيمه را و بسوز دروازه علیه
پس هرگاه بيايد آن نامه بر جمع كرد هيمه را و بسوخت دروازه علیه پس داخل شدند بروى مردم
وذكر كردند كه هر آينه درينجا مرديست كه ميسوزد دروازه علیه ترا گفت بگذاريد او را پس هر آينه
او فرستاده امير المؤمنين ست پس برابر آن نامه پس داد او را آن نامه پس ننهاد نامه را
از دست خودش تا كه سوار شد پس هرگاه بديد او را عمر رضى الله تعالى عنه گفت باز داريد او را
از من در آفتاب سه روز پس باز داشته شد آن كس از عمر رضى الله تعالى عنه سه روز تا وقتيكه شد

بعد روز سوم گفت عمر رضی الله تعالی عنه ای ابن قرط همراه من بیا تا بمقام حره و بودند
در آنجا اشتران و گوسپندان صدقه تا وقتیکه بیاید در حره بیفگند عمر رضی بر وی گلیمی و گفت برکش
از بر خود جامهای خود را و ازار ببند باین گلیم بستر پدرا داو را دلوی و گفت آب بخوران
این اشتران را پس فارغ نشد یعنی از آب خورانیدن آن اشتران تا که مانده شد پس گفت
عمر رضی الله تعالی عنه ای ابن قرط تا کی بوده است زمانه تو باین کار گفت ابن قرط از زمانه
دراز یعنی تا مدتی باین کار بوده ام یا امیر المومنین گفت عمر رضی الله تعالی پس برای
همین بنا کردی تو علیه رضوان الله بالای نگریستی بآن مسلمانان و بیوگان و یتیمانرا باز بر و بسوی کار
خود و خود مکن بت پروری و مظالم که آن سراسر درماندگی ست از آنجمله آنکه در ازالة الخفا از ابوبکر صدیق
رضی الله تعالی عنه بروایت اسلم باسناد صحیح بر شرط شیخین آورده که انه حین بویع
لابی بکر بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم کان علی والزبیر یدخلان علی
فاطمة بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم فیشاورونها و یرتجعون فی امرهم
فلما بلغ ذلک عمر بن الخطاب خرج حتی دخل علی فاطمة فقال یا بنت رسول
الله صلی الله علیه وسلم والله ما من الخلق احب الینا من ابیک وما من احد
احب الینا بعد ابیک منک وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هولاء النفر عندک
ان امرتهم ان یحرق علیهم البیت قال فلما خرج عمر جاؤها فقالت تعلمون
ان عمر قد جاءنی وقد حلف بالله لئن عدتم لیحرقن علیکم البیت وایم الله لیمضین
لما حلف علیه فانصرفوا راشدین فروا رایکم ولا ترجعوا الی فانصرفوا عنها فلم
یرجعوا الیها حتی بایعوا لابی بکر ترجمه شان اینست که وقتیکه بیعت کرده شد برای
ابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم بودند علی و زبیر که می آمدند
نزد فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم پس مشاوره میکردند فاطمه رضی الله تعالی عنها را
و بازمیگشتند در کار خود پس هرگاه رسید این خبر عمر ابن الخطاب رضی الله عنه را بیرون آمد

تاکہ بیاید در خدمت شریف فاطمہ رضی اللہ تعالے عنہا پس گفت یا دختر رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم سوگند بخدا کہ نیست ہیچیکے از خلق محبوب تر بسوی ما از پدر تو و نیست ہیچیکے دوست تر
بسوی ما بعد پدر تو از تو و سوگند بخدا کہ نیست این کار مرا باز دارندہ کہ جمع شدہ اند این
مردمان نزد تو از نیکہ امر کنم با آنان کہ سوختہ شود بر آنان خانہ آنان راوی میگوید کہ پس
ہرگاہ بیرون آمد عمر رضی اللہ عنہ بیایند آن کسان نزد فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا پس گفت
فاطمہ رضی اللہ عنہا شما میدانید کہ ہر آیینہ عمر بدرستی آمد نزد من و تحقیق سوگند خوردہ است
باللہ ہر آیینہ اگر باز بیائید شما یعنی نزد من ہر آیینہ بسوزد البتہ خانہ شما و سوگند بخدا کہ البتہ بدرستے
خواہد کرد عمر آنچہ سوگند خوردہ است بر آن یعنی جاری خواہد کرد آنچہ بر وے سوگند خوردہ است
و خانہ شما را خواہد سوخت پس باز گردید بخشنودی و خورمی پس ببینید رای خود را و باز نیائید
بسوی من پس بازگشتند از نزد فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا و باز نیامدند بسوی او علی ابیہا و علیہا
الصلوۃ والسلام تاکہ بیعت کردند با ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ پس ازین حدیث ہم
مستفاد میشود کہ اگر تعزیر بالمال جائز نمی بود با تخصوص بتناول کنندہ می بود حضرت عمر
رضی اللہ تعالی عنہ بر سوختن خانہ آیندگان نزد حضرت فاطمہ زہرا رضی اللہ تعالی عنہا
سوگند نمیخورد و از انجملہ آنکہ ہم در ازالۃ الخفا روایت مجاہد باخراج کردہ کہ ان عمر بن الخطاب رضی اللہ
تعالی عنہ قضی فیمن قتل فی الحرم او فی الشہر الحرام او ہو محرم بالدیۃ وثلث
الدیۃ ہر آیینہ عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالی عنہ حکم کرد در کسی کہ قتل کرد در حرم یا در شہر حرام
یا در حالت احرام بدیت و سوم حصہ دیت و پیدا است کہ اگر تعزیر بالمال جائز نمی بود سوم حصہ
دیت بر اصل دیت نمی افزود و از انجملہ آنکہ ہم در ازالۃ الخفا میگوید کہ و فی حدیث ان عمر
استعمل رجلا علی الیمن فوفد علیہ و علیہ حلۃ مشہرۃ وہو مرجل دہین
فقال اہکذا بعثناک ثم امر بالحلۃ فنزعت عنہ والبس جبۃ صوف ثم سال
عن ولایتہ فلم یذکر الا خیرا فردہ علی عملہ ثم وفد الیہ بعد ذلک فاذا ہو

اشعث مغبر علیہ طلاس فقال ولا کل ھذا ان عاملنا لیس بالشعث
والعاف کلو واشربوا وادھنوا انکم لتعلمون الذی اکرہ من امرکم در حدیثی ست
کہ ہر آینہ عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالی عنہ عامل مقرر کردہ بود بر ملک حمص پس بیاید
بر عمر رضی اللہ تعالی عنہ و بران مرد لباس شہرۃ بود و حال آنکہ آن مرد موی را شانہ
کردہ و روغن مالیدہ بود پس گفت عمر رضی اللہ تعالی عنہ آیا چنین فرستادہ بودیم ترا پس
امر کرد بلباس او پس برکشیدہ شد از بر آن مرد و پوشانیدہ شد آن مرد را پیراہن پشم
پس پرسید عمر رضی اللہ عنہ از حال ولایت او پس ذکر نکرد مگر بہتر را پس بازگردانید او را
بر عمل او پس بیاید آن مرد بسوی عمر رضی اللہ عنہ بعد از ان پس بود آن پریشان موی گرد
آلودہ کہ برو پلاسی بود پس گفت عمر رضی اللہ تعالی عنہ و نہ ہمہ این حال یعنی بالکل اینچنین
پریشان حال نباید شد ہر آینہ عامل ما نیست پراگندہ حال و رانندہ از پریشانی بخورید و بنوشید
و روغن بمالید ہر آینہ شما میدانید آنچہ مکروہ و ناپسند میداریم از کار شما و از آنجملہ روایت کرد
حاکم و در تفسیر در منثور در تفسیر سورۂ یوسف و در درمختار و در رد المحتار و طحطاوی ہر دو
حاشیہ درمختار در کتاب الحوالہ از بحر الرائق از ابی ہریرہ مع اختلاف الفاظ آوردہ اند کہ
گفت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ استعملنی عمر علی البحرین ثم نزعنی وغرمنی اثنی عشر
الفا ثم دعانی بعد الی العمل فابیت فقال لم وقد سال یوسف العمل وکان خیرا
منک فقلت ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابن امیۃ وانا اخاف ان اقول
بغیر حلم وان افتی بغیر علم وان یضرب ظہری ویشتم عرضی یعنی عمر رضی اللہ تعالی
عامل مقرر کردہ مرا عمر رضی اللہ تعالی عنہ بر بحرین پس معزول کرد مرا و تاوان کرد مرا دوازدہ ہزار
پس خواند مرا بعد از ان بسوی عمل پس ابا کردم من پس گفت برای چہ یعنی انکار چرا میکنی و حال آنکہ
درخواست کرد یوسف عمل را و بود بہتر از تو پس گفتم کہ یوسف نبی پسر نبی پسر نبی ہست من پسر امیہ
ہستم و من میترسم از ینکہ سخن کنم بغیر حلم یعنی بہ نسبت کسی بدرشتی و سختی بیجا و زدہ شود

وفتوی دہم بغیر علم وزدہ شود پشت من وریختہ شود آبروی من وگرفتہ شود مال من واین لفظ
رد المحتار وطحطاوی ست بعد از نقل این حدیث در رد المحتار وطحطاوی میگوید کہ شاید
مذہب ابی ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ ہمین باشد کہ عمال را گرفتن ہدیہ جایز نیست بخلاف مذہب
عمر رضی اللہ عنہ کہ نزد او جایز بنود وپس ازین جہت بر ابی ہریرہ مصادرہ کرد انتہی وحدیث
مذکور در مستدرک حاکم بدین لفظ است کہ گفت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ قال لی عمر
یا عدو اللہ وعدو الاسلام خنت مال اللہ قال قلت لست عدو اللہ ولا
عدو الاسلام ولکنی عدو من عاداہما ولم اخن مال اللہ ولکنہا اثمان ابلی وسہام
اجتمعت قال فاعادہا علی واعدت علیہ ہذا الکلام قال فغرمنی اثنا عشر
الفا قال فقمت فی صلاۃ الغداۃ فقلت اللہم اغفر لامیر المومنین فلما کان
بعد ذلک ارادنی علی العمل فابیت علیہ فقال لم وقد سأل یوسف العمل وکان
خیرا منک فقلت ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابن امیمۃ وانا اخاف
ثلاثا واثنین قال ولا تقول خمسا قلت لا قال فاہن قلت اخاف ان اقول بغیر
علم وان افتی بغیر علم وان یضرب ظہری ویشتم عرضی وان یوخذ مالی
بالضرب گفت مرا عمر ای دشمن خدا ودشمن اسلام خیانت کردی تو در مال خدا یعنی گفت مرا
عمر بعد از آوردن مال از بحرین ابو ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ میگوید کہ گفتم نیستم من دشمن خدا
ونہ دشمن اسلام ولیکن من دشمنم کسی را کہ دشمنی کند آن ہر دو را وخیانت نکردہ ام مال خدا را
ولیکن اینہا ثمن اند کہ مبتلا گشتہ ام من برانہا وحصہای خلایق اند کہ جمع شدہ اند یعنی اند
من ابو ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ میگوید کہ پس اعادہ کرد عمر رضی اللہ تعالی عنہ این
کلمات را بر من واعادہ کردم من بر وی این کلام میگوید کہ پس تاوان کرد عمر بر من دوازدہ ہزار
پس ایستادم در نماز صبح پس گفتم ای بار خدایا بخش امیر المومنین را پس ہرگاہ [illegible]
خواست کہ بفرستد مرا بر امارت کاری پس ابا آوردم بر وی پس گفت چرا وحال آنکہ [illegible]

یوسف عمل را و بود بهتر از تو پس گفتم که هر آینه یوسف نبی ابن نبی ابن نبی ابن نبی است و من ابن امیمه
هستم و من میترسم و می اندیشم سه و دو را گفت نمیگوئی که پنج را گفتم نی گفت پس آن کدام چیزها اند
گفتم میترسم که بگویم سخنی بغیر علم و آنکه فتوی دهم بغیر دانستن و آنکه زده شود پشت من و آنکه دشنام
داده شود یعنی ریخته شود آبروی من و آنکه گرفته شود مال من بزدن یعنی برند و مالم
بگیرند و از شواهد این حدیث ست آنچه در ازالة الخفا گفته قال ابو یوسف حدثنی
المجالد بن سعید عن عامر عن المحرر بن ابی هریرة عن ابیه ان عمر بن الخطاب
رضی الله تعالی عنه دعا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال الا لم
تعینونی فمن یعیننی فقالوا نحن نعینك فقال یا ابا هریرة ایت البحرین وهجر
ایت العام قال فذهبت فجئت فی آخر السنة بغرارتین فیهما خمسمائة الف فقال
عمر ما رایت مالا مجتمعا قط اکثر من هذا فیه دعوة مظلوم او مال یتیم
او ارملة قال قلت لا والله بئس الله الرجل انا اذا ان ذهبت انت بالمهنا وانا
بالمؤنة گفت ابو یوسف حدیث کرد مرا مجالد بن سعید از عامر از محرر بن ابی هریره از پدر او
یعنی از ابی هریره که هر آینه عمر بن الخطاب رضی الله عنه بخواند اصحاب رسول الله صلی الله علیه
وسلم را پس گفت هرگاه که مددگاری نکنید شما مرا پس کدام کس اعانت و مددگاری نماید مرا پس
گفتند یاوری خواهیم کرد ترا پس گفت ای ابا هریره برو بسوی بحرین و هجر و باز بیا امسال میگوید ابو هریره
رضی الله تعالی عنه پس رفتم یعنی بسوی بحرین بر عاملی پیشتر آوردم عمر را در آخر همان سال دو غراره یعنی از
بحرین باز آمدم بسوی عمر رضی الله تعالی عنه در آخر همان سال دو غراره آوردم که در آنها پانصد
لک بود یعنی از درهم یا بجز آن از سیم یا زر پس گفت عمر رضی الله عنه ندیدم من مالی در جایی مجتمع
شده گاهی زیاده از این که در آن دعای مظلوم یا مال یتیم یا زنان بیوگان باشد ابو هریره رضی الله
عنه میگوید که من گفتم نی والله بد بسیار مردی که من هستم اگر بروم یعنی بسوی عمل تو با آسایش و بهتری
باشی و من در سختی و مشقت از انجمله آنکه واقدی در فتوحات شام نوشته که عمر بن الخطاب رضی الله عنه

در نامه جواب ابوعبیده ابن الجراح سرلشکر شام بنگاشت که اما بعد و بعد کتابک
و نهمته من شرب الخمر فاجلده ثمانین جلدة ولعمری ما یصلح لهم الا الشدة والفقر
ولقد کان حقهم ان یحسنوا نیاتهم ویراقبوا ربهم عز وجل ویعبدوه ویؤمنوا به
ویشکروه فمن عاد فاقم فیه الحد صاحب صولت فاروقی در ترجمه این عبارت نوشته

که بعد از سلامم بآن نامدار	چنین باد و اضح بران هوشیار	که آمد کتاب تو و [illegible]
بمضمون نوشتی که اقف شد این انجمن	وگر آنچه در باب میخوارگان	نوشتی و جستی [illegible]
کنون هر که از بعد بر شرب خمر	شتابد بخواهش بتاکید امر	در آن محفل [illegible]
ز حکم شریعت نپیچیده سر	سوی کس در اجرای حکم الله	میفگن [illegible]
بتادیب این جرمش از زور شست	بزن تا به هشتاد دره به پشت	بجائی که [illegible]
بده توبه شان از چنان شور و شر	چو تائب شدند از فساد و بدی	بخوان شان [illegible]
چو مالست شان بر ضلالت کشان	ادب کن بتعزیر بالمال شان	برآن [illegible]
که فقرست سوهانگر هر درشت	بتهلیل و تکبیر و تحمید رب	بفرمائی شان [illegible]

از انجمله آنکه در روضة الاحباب ست که چون فتح قنسرین بمعونت و جلادت خالد بن الولید میسر شد
اشعث بن قیس کندری قصیده غرا در مدح خالد انشا کرد و او را تهنیت نمود خالد و بیرا ده هزار
درهم بر سم صله و انعام بداد چون این خبر بسمع امیر المومنین عمر رضی الله عنه رسید از خالد بغایت
ناخفته گشته بابوعبیده نامه نوشت که باید که خالد بن ولید را از قنسرین نزد خود خوانی و در مجمع
اعیان لشکر خویش او را بایستانی و فرمائی تا عمامه از سرش باز کنند و او را بهمان عمامه مقید سازند
و طاقیه نیز بر سر او نگذارند و از و سوال کنند که آن ده هزار درهم که باشعث انعام کرده از کجا بوده
اگر گنجی یافته و از ان گنج دل او را بآن مبلغ بی رنج گرد امیده اقرار بجنایت و خیانت خویش نموده
باشد و اگر از مال خود عطا کرده بتحقیق که طریق اسراف سپرده و خود را در معرض تهدید والله لا یحب
المسرفین در آورده و علی ای حال و یرا از حکومت و شغلی که دارد معزول کرده [illegible]

وعملی که متعلق بدو بود وا فعل و اشتغال خود گردانی ابوعبیده بموجب فرموده عمل نموده خالد را طلبیده از وی پرسید
خالد ساکت شد بلال از حضار مجلس ابوعبیده برخاست و دستار از سر خالد برداشت و در گردنش کرد و گفت حکم
امیرالمومنین برین نمط صادر گشته تا جواب نگوئی ترا بدین طریق بدارند و ابوعبیده باز از خالد جواب طلبید گفت
از مال خویش دادم پس ابوعبیده خالد را بمدینه روان گردانید چون بمجلس جناب خلافت مآب در آمد به نفس نفیس خود
باز از و استفسار فرمود که این مال و ثروت از کجا بود که ده هزار درهم بیکبار بیک کس دهی خالد جواب داد از قبضه شمشیر
و غنیمت مال امیرالمومنین عمر فرمود تا باقی مال خالد را تقویم کردند هشتاد هزار درهم بود شصت هزار با و گذاشتند
و بست هزار از برای بیت المال ضبط گردانند انتهی همچنین ست در تاریخ عمری و جنگنامه صحابه و بالا مذکور شد که
حضرت شاه ولی الله صاحب محدث دهلوی قدس سره در ازالة الخفا می نگارند که اصل درین باب آنست که عمر رضی الله تعالی
تعزیر بالمال میکرد و درین باب احادیث مرفوعه و موقوفه بسیار وارد اند انتهی پس این احادیث همه موید قول مجوزان
تعزیر بالمال اند و برهمین مبنی ست آنچه در حماویه گفته التعزیر یکون بالقتل والحبس والازعاج عن الدار
واخذ المال وغیرها انتهی و در مختار الفتاوی از امهات الفتاوی نقل کرده و در برجندی شرح مختصر
وقایه هم گفته که التعزیر باخذ المال جائز وقیل انه مروی عن ابی یوسف رحمه الله تعالی و فی الخلاصة التعزیر
باخذ المال ان رای الامام او الوالی مصلحة جائز و یباح ومن جملة ذلك رجل لا یحضر الجماعة یجوز
التعزیر باخذ المال و یباح لهم ذلك انتهی کلامه لیکن مستفاد از احادیث و اقوال فقها چنان میشود که بر قول
مجوزان عقوبت بالمال مال مصادره را بعد از اخذ در بیت المال بنهند چنانکه از بحر الرائق وغیره بالا نقل نموده شد
تا در حوائج مسلمانان صرف کرده شود ورنه سراسر ظلم ست والله تعالی اعلم وعلمه احکم

فرزند محمد درگاه یزدان — کاین نامه سید زمن بپایان
بروایات و احادیث قویه — بنقل اندر رسانید سنیه
چو مروارید ناسفته پریشان — بهم در حیله تدقیق پنهان
بسلک جمع در ترتیب آمد — مرتب گشته در ترکیب آمد
بسن یکهزار و دو صد و پنج ۱۲۹۵ — که افزون بر بود بود ای گنج سنج
ز درد قتاره تر تسلیم داوار — که شوید رخ لشب منها صد انوار
بعد مرید هی بیغمبر سر و حم — به آل و جمله اصحاب مکرم